



Effektmåling af entreprenørskabs- undervisning i Danmark - 2011





Effektmåling af entreprenørskabs- undervisning i Danmark - 2011

Effektmåling af entreprenørskabsundervisning i Danmark - 2011:

Fonden for Entreprenørskab – Young Enterprise
Ejlskovsgade 3D, 5000 Odense C, Danmark

Kontaktperson:

Lene Vestergaard
+45 2442 0675

Redaktion:

Lene Vestergaard, Kåre Moberg, Casper Jørgensen

Foto:

Fonden for Entreprenørskab – Young Enterprise

Grafisk tilrettelæggelse:

Heidi Kunst, kunstdesign.dk

Online version:

www.ffe-ye.dk

Udgivet: December 2011

Der tages forbehold for trykfejl



Indhold

Executive Summary	6	4.2.1. Forskellige former for uddannelse i entreprenørskab	33
Forord	7	4.2.2. Forskellige typer af fokus i indhold	33
1 Indledning	8	4.2.3. Muligheder opdages	34
1.1. Rapporten	10	4.2.4. Muligheder skabes	34
2 Entreprenørskab i undervisningen	11	4.2.5. Sådan kategoriseres uddannelser	34
3 Langtidsstudie i grundskolen – 9. klasse projektet	15	4.3. Pædagogiske metoder	35
3.1. Introduktion	15	4.4. Undersøgelsergruppen	36
3.2. Data og metode	17	4.5. Målingerne	37
3.2.1. Fremgangsmåde	17	4.6. Resultater og konklusioner	39
3.2.2. Spørgeskemaet	18	4.6.1. Pålideligheden og validiteten af målingerne	40
3.3. Resultater og konklusioner	20	4.6.2. Forskelle mellem de studerende i forsøgsgruppen og i kontrolgruppen	41
3.3.1. Undersøgelsergruppen	20	4.6.3. Vordende iværksættere	42
3.3.2. Entreprenørskabsundervisning	22	4.6.4. Kønsfordelingen	44
3.3.3. Entreprenøriel adfærd	23	4.7. Fremtidig forskning	44
3.3.4. Ambitioner	23	4.8. Opsummering	46
3.3.5. Forbundethed	25	5 Afsluttende bemærkninger	47
3.3.6. Holdning og intentioner	26	Bilag	49
3.4. Opsummering	28	Bilag 1 Spørgeskema til Langtidsstudie i grundskolen – 9. klasse projektet	50
4 Undersøgelse af universitetskurser på kandidatniveau	32	Bilag 2 Spørgeskema til Undersøgelse af universitetskurser på kandidatniveau	53
4.1. Introduktion	32		
4.2. Forskningsdesign	32		

Executive Summary

In this report the initial findings of two longitudinal impact surveys of entrepreneurship education, which were initiated by The Danish Foundation for Entrepreneurship-Young Enterprise during 2011, are presented. The two surveys focus on ninth-graders at lower secondary level and university students at master-level. Even though the surveys are in their initial stages we can identify some interesting indications of what effects entrepreneurship education have on students.

At lower secondary level, where we follow 2,000 randomly selected students, we identify a clear and significant difference between ordinary students and students who have received entrepreneurship education, regarding their view of their future and their ambition level, as well as their sense of perceived connectedness to school and society. The attitudes towards entrepreneurship are on an average very high for all the students in the sample. 95% see entrepreneurship as something positive and 53% see it as a potential career choice. We could not identify any difference among the group of students participating in entrepreneurship education and the ordinary students regarding this, but given the results from our university survey, we expect that this will change over time.

The design of our survey at university level does not allow us to draw these types of conclusions at this stage. In this survey we follow six entrepreneurship programmes which are compared to seven ordinary master level programmes, in total 556 students. A measurement tool that allows us to establish the impact of different programmes on students' entrepreneurial self-efficacy has been developed and tested.

We see that entrepreneurial activities are not only popular among entrepreneurship students, but also among ordinary students. Over 29% of the entrepreneurship students and over 11% of the ordinary students are actively trying to start up a new business. These are very high levels for both of the groups compared to the population on an average, where this share is 2.7%.

A complete English version of this report will be available at www.ffe-ye.dk in February 2012.



Forord



At uddannelse er gavnligt ikke blot for den enkelte men også for samfundet, er en almindeligt udbredt antagelse. Der bliver også i disse år sat massivt ind for, at flere unge mennesker gennemfører en ungdomsuddannelse og at flere fortsætter på en videregående uddannelse. Forventningen er, at med et generelt højere uddannelsesniveau øges Danmarks evne til at klare sig i den globale konkurrence.

Der er nu også skabt konsensus om, at unge bør lære, hvordan man skaber værdi for andre end sig selv – gennem praktisk anvendelse af deres stærke teoretiske faglighed. Med en uddannelse i entreprenørskab, mener vi, at de unge står endnu bedre rustet til at møde fremtidens udfordringer og være med til at øge en reel værdiskabelse i Danmark. Dette er en naturlig og inspirerende måde at bringe viden i spil på som er værdiskabende.

For to år siden startede Fonden for Entreprenørskab – Young Enterprise sit arbejde med at udbrede entreprenørskabsundervisning i det danske uddannelsessystem, og vi kan allerede nu se, at flere unge forlader uddannelsessystemet med kompetencer til at starte egen virksomhed eller skabe innovation i etablerede organisationer. Ja, faktisk viser vores seneste kortlægning, at det nu er 10 pct. af landets skoleelever og studerende, der deltager i undervisning i kreativitet, innovation og iværksætteri.

Fra en dansk befolkningsundersøgelse, som blev gennemført sidste år og fra flere undersøgelser i udlandet ved vi, at entreprenørskabsundervisning har værdiskabende effekter. Unge, der har deltaget i entreprenørskabsundervisning eller -træning i løbet af deres uddannelse starter flere virksomheder og har også en større indtjening. Men der mangler stadig mere systematiske og detaljerede undersøgelser af hvad, der virker og hvorfor – et omfangsrigt arbejde med mange ubesvarede spørgsmål.

Vi har derfor nu startet et forskningsprojekt, der ser nærmere på, om og hvordan entreprenørskabs undervisningen virker og den mere præcise effekt af forskellig undervisning. En af brikkerne i dette puslespil lægger vi, når vi følger en gruppe unge fra 9. klasse gennem deres videre uddannelse og karriere, og ser bl.a. på hvilken effekt undervisningen har på den enkeltes holdning og adfærd i forhold til valg af uddannelse, start af virksomhed og indtjening. En anden brik bliver lagt, når vi ser på effekten af universitetskurser på de studerendes tiltro til egne evner, deres intentioner og adfærd.

Effekten af entreprenørskabsundervisning er et område, der ikke tidligere har været systematisk belyst, men har været stærkt efterspurgt både blandt undervisere og blandt beslutningstagere. Derfor har vi glædet os til med denne rapport at bringe de allerførste resultater af dette langsigtede projekt.

Adm. direktør
Christian Vintergaard
Fonden for Entreprenørskab – Young Enterprise



Indledning

I Danmark er der som i en stor del af resten af Europa de seneste år sat ekstra fokus på området entreprenørskab i undervisningen. I Danmark er det dog unikt, at udmøntningen af en strategi for området er samlet i én enkelt organisation. Fonden for Entrepenørskab – Young Enterprise (FFE-YE) har således til opgave at støtte udvikling og udbredelse af entreprenørskabsundervisning på alle niveauer og i alle studieretninger i uddannelserne; fra ABC til ph.d. Hensigten er, at flere elever og studerende får viden om entreprenørskab og udvikler deres evne til at handle entreprenørielt. Grundtanken er, at Danmarks fremtidige konkurrenceevne i form af flere nye virksomheder med vækstpotentiale styrkes af, at de unges evne til at tænke nyt, se muligheder og omsætte idéer til værdi stimuleres gennem uddannelsessystemet.

I Danmark har FFE-YE i flere år kortlagt udbredelsen af entreprenørskabsundervisning og kan nu vise, at 10 pct. af de danske elever og studerende modtager denne slags undervisning. Men hverken i Danmark eller internationalt er der i nævneværdig grad tidligere forsket systematisk i hvilken effekt, entreprenørskabsundervisning har på børns og unges videre uddannelse og karriere. Altså hvordan entreprenørskabsundervisning påvirker de unge. Formålet med de studier, Fonden for Entrepenørskab – Young Enterprise nu har sat i gang, er at foretage en dybdegående undersøgelse af effekten af entreprenørskabsundervisning i det danske uddannelsessystem.

I januar 2011 udgav FFE-YE den første effektrapport: 'Effektmåling af entreprenørskabsundervisning i Danmark' - resultaterne af et forstudie til disse undersøgelser med udgangspunkt i en bred dansk befolkningsundersøgelse. Deltagerne blev som udgangspunkt spurgt, om de i løbet af deres uddannelse havde fået undervisning i at starte en virksomhed. Analysen viste, at havde man én gang fået undervisning eller træning i at starte en virksomhed var der stor sandsynlighed for, at man også fik det højere oppe i uddannelsessystemet. Træning fremmer ofte lyst og især kompetencer til innovation og opstart. Således svarede 60 pct., at deres kompetencer til at starte egen virksomhed var øget og 43 pct., at de var mere motiverede. Det viste sig også, at folk med træning var mere tilbøjelige end folk uden træning til at være i færd med at starte, at have til hensigt at starte, og til at eje og lede en etableret virksomhed. Et bemærkelsesværdigt resultat af analysen var, at træning i entreprenørskab har indflydel-

se på indkomst. Trænede mænd og kvinder har betydeligt højere indkomst end utrænede. Jo mere træning, jo højere er indkomsten, også når der kontrolleres for andre forhold, såsom køn, alder, uddannelse og beskæftigelse.

Undersøgelsen viste altså, at undervisning i entreprenørskab har en række gavnlige effekter på folks senere karrierer. Der er dog behov for mere detaljerede oplysninger fx om hvad, det er i entreprenørskabsundervisning, der er det særlige, som fører til øget lyst og motivation til at starte ikke blot egen virksomhed men også andre værdiskabende projekter og aktiviteter. Deltagerne i forstudiet var 15-64 årige danskere. Det vil sige, at nogle af deltagerne skulle huske tilbage på deres skoletid efter et langt liv, mens andre endnu ikke var begyndt på en ungdomsuddannelse.

Med afsæt i dette forstudie har vi derfor nu startet et forskningsprojekt, der ser nærmere på, hvordan undervisningen virker og den mere præcise effekt af forskellig undervisning. Planen er dels at følge en gruppe unge fra 9. klasse gennem deres videre uddannelse og karriere, og bl.a. se på hvilken effekt undervisningen har på den enkeltes holdning og adfærd i forhold til valg af uddannelse, start af virksomhed og indtjening. Dels at se på effekten af universitetskurser på de studerendes tiltro til egne evner, deres intentioner og adfærd.

Med de nye undersøgelser vil vi få langt mere specifik viden om både den umiddelbare effekt af undervisningen på unge, der er ved at afslutte den obligatoriske grundskoleuddannelse og ved at følge dem over en årrække også om, hvilken effekt undervisningen har på langt sigt.

Samtidig giver det dybdegående studie på universitetsniveau værdifuld viden om effekten af undervisningen på dette niveau og mere præcis viden om, hvilken slags undervisning, der giver hvilke effekter. Vi følger også her de studerende gennem en årrække og måler både på erhvervede kompetencer og mere konkrete effekter som antal opstartsvirksomheder og indtjening. I første omgang handler projektet dog om at udvikle den rette målemetode.

En af de gængse måder at undersøge effekt på er at spørge til deltageres intentioner, altså hvad de studerende på nuværende tidspunkt har til hensigt at gøre i fremtiden. Det indgår også i de to undersøgelser. Samtidig vil vi spørge ind til de unges tro på egne evner, idet forskningen viser, at dette mål er en endnu bedre indikator for hvad, de unge rent faktisk gør. På langt sigt kan vi måle på hvilke valg, de studerende så har truffet i forhold til uddannelse og karriere og de konkrete effekter i forhold til opstartsvirksomheder og indtjening.

Vi vil i denne rapport give svar på følgende spørgsmål:

Grundskoleundersøgelsen:

- Har de unge fået entreprenørskabsundervisning?
- Hvor foretagsomme er de unge?
- Hvilke ambitioner har de unge i forhold til fremtidigt job og uddannelse?
- Hvordan har de unge det med sig selv, skolen, deres jævnaldrende og hvordan ser de på deres fremtid?
- Hvad er de unges holdning til iværksætteri og hvilke intentioner har de i forhold til at starte eget?

Undersøgelsen på universitetsniveau:

- Hvilke entreprenørielle kompetencer får de studerende med sig fra entreprenørskabsundervisningen på kort og på langt sigt?
- Hvordan adskiller forskellige uddannelsesdesign sig på dette område?

1.1. Rapporten

Det er vigtigt først ganske kort at få præciseret, hvad vi forstår ved entreprenørskabsundervisning, inden vi ser på effekten af en sådan undervisning. Rapporten vil derfor som det første indeholde et afsnit, der beskriver FFE-YE's forståelse af entreprenørskab i undervisningen.

Dernæst vil vi beskrive langtidsstudiet i grundskolen, der følger en gruppe unge 9. klasses elever, og bringe de allerførste resultater. Disse vil i første omgang hovedsageligt være af beskrivende karakter, men også forholde sig til de unges intentioner, holdninger, ambitioner, foretagsomhed og forbundethed.¹

Undersøgelsen af entreprenørskabsundervisning på universiteterne på kandidat-niveau er fortsat i udviklingsfasen. Det vil sige, at det i høj grad her det første år har handlet om at udvikle den rette metode og design af undersøgelsen. Afsnittet vil således hovedsageligt handle om undersøgelsesdesignet og således have fokus på teorierne bag, men vil også bringe nogle første indikatorer på, hvilken effekt undervisningen kan have på de studerende.

I en opsummering af de to studier bringer vi de overordnede resultater og konklusioner samt peger på, hvad vi vil fokusere på fremadrettet, hvor vi mener studierne bringer os hen, og hvilken betydning det kan få.



1. Det, der på engelsk kaldes connectedness.



Entreprenørskab i undervisningen

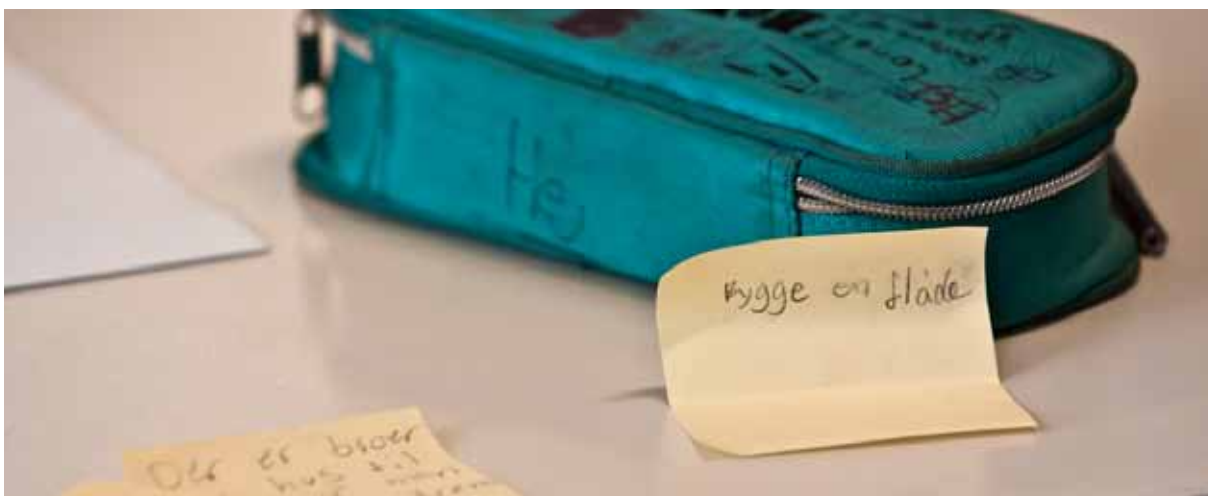
Entreprenørskabsundervisning defineres i denne sammenhæng ud fra en bred forståelse af entreprenørskab:

Entreprenørskab er, når der bliver handlet på muligheder og gode idéer, og disse bliver omsat til værdi for andre. Den værdi, der skabes, kan være af økonomisk, kulturel eller social art.

Entreprenørskabsundervisning er praksisorienteret undervisning, der inddrager omverdenen, understøtter kreativitet samt tilskynder til foretagsomhed og handling. Det er eleven/den studerende, der er aktiv i læringsprocessen, som foregår i samspil med andre, og underviseren fungerer som rådgiver og rollemodel.

Uddannelse i entreprenørskab handler i bred forstand om, at elever og studerende får kendskab til og viden om entreprenørskab og entreprenøriel tankegang samt udvikler deres evner til at handle entreprenørielt.

Entreprenørskab forbindes oftest med det at starte egen virksomhed, som er den klassiske forståelse af begrebet. Meget undervisning i entreprenørskab beskæftiger sig da også med at stimulere til opstart af en ny virksomhed eller at udnytte mulighederne til at skabe nye forretningsområder i eksisterende virksomheder, også kaldet intraprenørskab. I de senere år er der dog kommet øget fokus på, at begrebet også dækker andre former for iværksættelse; eksempelvis er mange nu optaget af, at entreprenørskab kan være at gribe og handle på muligheder, der skaber social eller kulturel værdi; det kan fx være projekter, der medvirker til at løse miljømæssige problemer eller sikrer social inklusion.



Ud over det forretningsmæssige i at starte egen virksomhed, tales der i den engelsksprogede litteratur om et bredere begreb som enterprising behaviour (entreprenøriel adfærd), det vi på dansk kan oversætte og forstå som foretagsomhed, initiativrighed og handlekraft. Man kan også sige at handling, at sætte i værk, er et væsentligt kendetegn for entreprenøren.

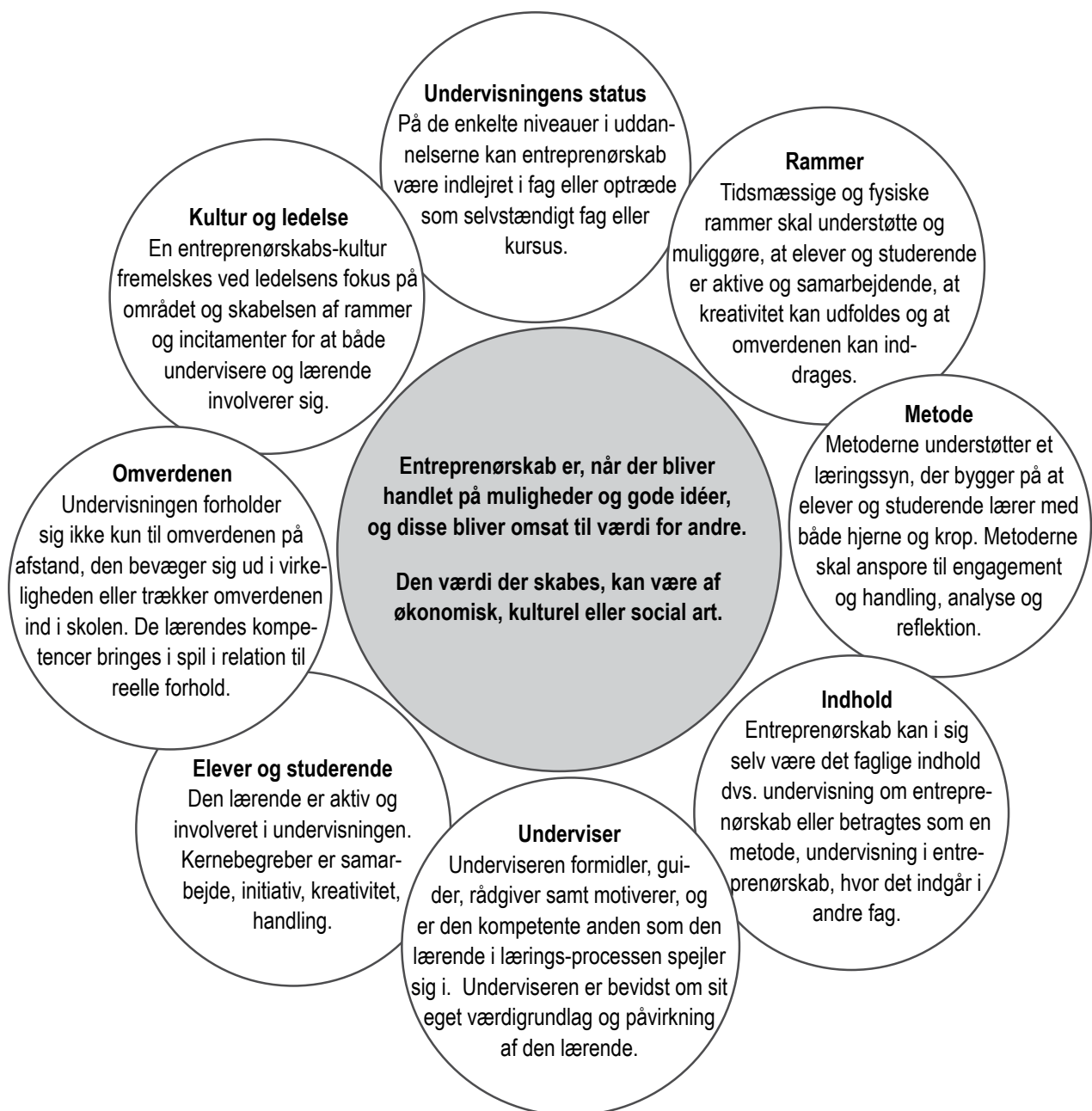
Kreativitet, innovation og iværksætteri er nøglebegreber i forståelsen af entreprenørskab. Kreativitet kan siges at være evnen til at tænke nyt, få nye idéer. Innovation anses for at være en social proces, hvor muligheder spottes og kreativiteten bruges til at skabe nyt, som er værdifuldt for dig selv og andre. Iværksætteri forstås som evnen til at sætte noget i gang, uden at det nødvendigvis indebærer, at der skabes noget nyt. Entreprenørskab er, når der bliver handlet på mulighederne i de gode idéer og disse bliver omsat til værdi for andre. Initiativrige personer skal opdage eller skabe muligheder for at skabe værdifuldt nyt, omsætte disse til idéer og handle på dem. Entrepreneørskab er altså selve handlingen og bestræbelsen på at omsætte muligheder til værdi; at forsøget ikke lykkes, gør ikke handlingen mindre entreprenøriel.

Ligesom det at anerkende, opdage, skabe og udnytte muligheder er centralt for den entreprenørielle proces, anses det at kunne håndtere usikkerhed og risiko (dealing with uncertainty) også for at være tæt knyttet til entreprenørskab og et af entreprenørens eller iværksætterens særlige kendetegn.

Entrepreneørskab og intrapreneørskab er ikke begrænset til kun at finde sted i det private erhvervsliv. Entrepreneørskab kan optræde i alle dele af samfundslivet, i det offentlige såvel som i det private og som nævnt være motiveret i såvel økonomiske målsætninger som ønsket om at skabe social eller kulturel værdi.

Entrepreneørskabsundervisning rummer flere aspekter dels den faglige side, altså indholdet, dels de pædagogiske og didaktiske metoder, der undervises efter. Populært tales der også om *undervisning om* og *undervisning i* entreprenørskab. Undervisning om entreprenørskab kan sammenlignes med mere traditionel lærebogsundervisning, hvor det handler om at tilegne sig viden om området. Undervisning i entreprenørskab er praksisorienteret, og der benyttes en pædagogik og didaktiske metoder, hvor elever og studerende handler, mærker og gør samtidig med og på baggrund af tilegnet viden og erfaringer.

Som blade på en blomst illustrerer nedenstående de vigtigste elementer i og forhold ved entreprenørskabsundervisning.



I gennem uddannelsessystemet fra 0. klasse til ph.d.-niveau vil der ud over den gradvise opbygning af ny viden i forhold til den lærendes udviklingstrin også være en stigende fokus på entrepenørskabsfagligheden. Man skal således forestille sig, at entrepenørskabsfagligheden får et højere fagligt niveau op gennem uddannelsesniveauerne.

Hvor der i grundskolen overvejende vil være fokus på entrepenørielle elementer som kreativitet og tilskyndelse til foretagsomhed, det man kunne kalde entrepenørskab som metode, vil der på ungdomsuddannelserne typisk være fokus også på elementer som forretningsforståelse og mere konkretisering i form af fx reelle innovationsprojekter eller forretningsplaner. På de højere niveauer lægges der således vægt også på entrepenørskab i den klassiske forstand, hvor det handler om viden om, hvordan man starter en virksomhed. På det videregående uddannelsesniveau kan kernefagligheden foldes ud i specifikke kurser og fag, hvor den studerende indføres i de bagvedliggende tanker og teorier om innovation, designprocesser, vækst og forretningsudvikling.

På alle niveauer vil pædagogik og didaktik indebære en høj grad af inddragelse af eleven/den studerende. Den drivkraft og motivation, der er nødvendig for læringsprocessen, får elever og studerende bl.a., når de meget konkret oplever hvad, deres skolelærdom kan bruges til; når de bliver stillet 'rigtige' opgaver af andre end underviseren i virkeligheden uden for skolen. Entrepenørskabsundervisning er praksisorienteret undervisning, der inddrager omverdenen, understøtter kreativitet samt tilskynder til foretagsomhed og handling. Det er eleven/den studerende, der er aktiv i læringsprocessen, som foregår i samspil med andre, og underviseren fungerer som rådgiver og rollemodel.





Langtidsstudie i grundskolen – 9. klasse projektet

3.1. Introduktion

I den danske grundskole er det mindst 5 pct. af eleverne, der modtager entreprenørskabsundervisning.² Men det er fortsat et åbent spørgsmål, hvor stor effekten er af at undervise i entreprenørskab allerede i grundskolen. Med dette langtidsstudie kan vi forhåbentlig få svar.

I forbindelse med den seneste kortlægningsrapport, *Entreprenørskab fra ABC til ph.d. – 2011*, blev der på grundlag af en spørgeskemaundersøgelse blandt lærere i grundskolen gennemført en analyse af, hvad entreprenørskabsundervisning er på dette niveau. På grundskoleniveau eksisterer ikke et egentligt fag, der hedder entreprenørskab. Det integreres derfor i de almene fag som element eller i særlige forløb, som ofte er tværfaglige. I den model, FFE-YE har udviklet til at identificere entreprenørskabsundervisning, indgår derfor en række indholdsmæssige samt metodemæssige hovedtemaer, som kan indgå i de almene fag. Herudover forholder modellen sig til, hvorvidt undervisningen har fokus på kreativitet, innovation og iværksættelse, som også kan betragtes som faser i et projekt.

Det viste sig, at i de yngste klasser har undervisningen især fokus på kreativitet og innovation; det, vi har defineret som *Entreprenørskab som metode*. Det er først i de ældste klasser, 7. – 10. klasse, at der er væsentligt fokus på entreprenørskab i den klassiske forståelse med økonomi og marked som indholdselementer; kaldet *Klassisk entreprenørskab*. Det generelle billede er, at de færreste elever når frem til at iværksætte eller implementere et projekt eller en aktivitet.

2. Kilde: *Entreprenørskab fra ABC til ph.d. – 2010/2011*. Fonden for Entreprenørskab – Young Enterprise. November 2011.



Studiet, som kommer til at køre over en årrække, vil med udgangspunkt i denne definition af entreprenørskab i grundskolen på lang sigt måle i forhold til hvor mange, der starter egen virksomhed, deres uddannelsesniveau og hvor stor indtjening de har. På kortere sigt gennemfører vi en effektanalyse med fokus på elevernes intentioner, ambitioner, entreprenørielle holdninger og adfærd samt deres forbundethed med skole og samfund. Det er områder, der anses for at være indikatorer på, om eleverne senere udviser entreprenøriel adfærd.

Der er i flere andre lande lavet undersøgelser på grundskoleområdet, men det har været svært at skaffe sig et overblik på det, fordi de rapporter, der findes, er udgivet på politisk niveau, og derfor ikke optræder i sædvanlige databaser med akademiske udgivelser. Vi kender dog til et projekt, der bygger på studier af elever, der følger det amerikanske NFTE-program.³ I projektet blev gennemført en pre-test og en post-test på en gruppe high school elever (14-18 år) samt på en kontrolgruppe. Desuden er der i Australien gennemført et studie af deltagere i Young Achievement programmet i aldersgruppen 15-18 år og en kontrolgruppe.⁴ I Norden er der gennemført en evaluering af entreprenørskabsuddannelse i den finske grundskole baseret på en spørgeskemaundersøgelse blandt lærere og skoleledere.⁵

Der findes således flere udenlandske undersøgelser på forskellige niveauer af uddannelsessystemet og med forskelligt fokus, som vi har kunnet hente inspiration i, men ingen med et fuldstændigt tilfredsstillende design, vi har kunnet anvende. Der har derfor været behov for at udvikle nye metoder og undersøgelsesdesign til formålet.

Vi har til udformningen af denne undersøgelse især hentet inspiration i studiet af det amerikanske NFTE program, foretaget af forskere ved Harvard University. NFTE står for National Foundation for Teaching Entrepreneurship og har som formål at tilbyde undervisningsprogrammer, der kan inspirere unge fra lav-indkomst områder til at få en uddannelse, at se forretningsmuligheder og at satse på en succesrig fremtid. Studiet er designet til at adressere udvikling af iværksætterier hos de unge, inklusiv entreprenøriel tænkning og adfærd.

3. Nakkula, M. (2004). Initiating, Leading, and Feeling in Control of One's Fate: Findings from the 2002-2003 Study of NFTE in Six Boston Public High Schools. Harvard University Graduate School of Education.

4. Peterman, N.E. & Kennedy, J. (2003). Enterprise Education: Influencing Students' Perceptions of Entrepreneurship. Baylor University.

5. Tiikkala, A. et al. (2010). Evaluation and values of entrepreneurship education in basic education. Lappeenranta University of Technology.

3.2. Data og metode

Vi ønsker at følge en gruppe elever fra grundskolen til de har forladt uddannelsessystemet og har påbegyndt en karriere. Undersøgelser viser, at der er størst sandsynlighed for, at man starter egen virksomhed 5 år eller mere efter afsluttet uddannelse.⁶ Det er derfor nødvendigt at følge de unge over en længere årrække. Det er tillige hensigten at udvide databasen af individer årligt, så den på sigt udgør et væsentligt antal. I første omgang omfatter databasen 2.000 individer.

Undersøgelsen i 2011 er således baseret på en stikprøve blandt unge årgang 1996 – repræsentativt udvalgt på køn, alder og geografi. De oplysninger, vi har, er således navn og adresse samt cpr-nummer, så vi på sigt kan samkøre listen med databaser hos Danmarks Statistik, og der hente oplysninger om de unges karriereforløb, fx uddannelse, job, opstart af virksomhed, arbejdsløshed, indtjening. Grunden til, at vi vil hente disse oplysninger hos DS i stedet for hos respondenterne er, at vi på denne måde vil få en komplet dataliste, hvor vi forventede, at svarprocenten i spørgeskemaundersøgelsen blev noget lavere.



3.2.1. Fremgangsmåde

Vi har gennemført en spørgeskemaundersøgelse blandt et repræsentativt udvalg af elever, der i oktober måned forventes at gå i 9. klasse. De har fået tilsendt et brev, der forklarer om undersøgelsen, samt et spørgeskema med 54 spørgsmål, som de har kunnet besvare og returnere i den vedlagte frankerede svarkuvert eller besvare elektronisk via et link.

For at sikre en rimelig svarprocent blev respondenterne lovet en biografbillet som tak for deres deltagelse.

I følgebrevet gør vi opmærksom på, at vi vender tilbage med et nyt skema en gang årligt. Målet er som nævnt at følge de unge gennem en årrække og efterhånden at kunne oparbejde et betydeligt datamateriale. Databasen udvides årligt med en ny gruppe 9. klassens elever (ny årgang), dels for efterhånden at kunne påvise en eventuel udvikling, dels for at sikre et betydeligt datagrundlag for senere undersøgelser, idet vi formoder, at der over tid vil falde respondenter fra.

6. Iværksætterindeks 2009. Erhvervs- og Byggestyrelsen.

Forud for den egentlige undersøgelse har vi gennemført en test af spørgeskemaet i forhold til forståelse af spørgsmålene på en mindre gruppe 9. klasses elever, hvorefter skemaet er tilrettet. Da spørgsmålene til dels er hentet fra andre undersøgelser foretaget på engelsk, er der desuden lavet en såkaldt back translation – altså en oversættelse fra dansk til engelsk for at sikre, at spørgsmålene har den rigtige betydning på dansk.

3.2.2. Spørgeskemaet

Selve spørgeskemaet (se bilag 1) er bygget op af flere spørgsmålskonstruktioner.

Entreprenørskabsundervisning – Har de unge fået entreprenørskabsundervisning?

Det første sæt af spørgsmål handler om, hvorvidt de unge har fået undervisning, hvor indhold eller metoder giver kendskab til entreprenørskab eller entreprenørielle kompetencer. Vi har her benyttet os af spørgsmål, der harmonerer med den metode, vi har udviklet til kortlægning af entreprenørskab i grundskolen.⁷ Vi opererer således med to former for entreprenørskabsundervisning. Entreprenørskab som metode dækker over, at der hos eleverne opbygges et entreprenørielt mind set, mens der ikke lægges vægt på værdiskabelse i forbindelse med økonomi og marked. Det er dette fokus, der kendetegner Klassisk entreprenørskab, som har rod i det økonomiske domæne. Denne skelnen mellem forskellige grader af entreprenørskabsundervisning skyldes, at der er flere opfattelser af hvad undervisning i entreprenørskab bør indeholde. I analysen er Klassisk entreprenørskab en delmængde af Entreprenørskab som metode.

Entreprenøriel adfærd og ambitioner – Hvor foretagsomme er de unge?

Proaktivitet og initiativ samt forståelsen af, hvordan du bruger din viden og at du må tage ansvar for dine handlinger, er alle nødvendige kompetencer i dagens samfund, og de passer alle under paraplyen entreprenøriel adfærd. Vi vil måle, hvilken effekt entreprenørskabsundervisning har på hver af disse konstruktioner, og undersøge hvilken effekt det har på de unges entreprenørielle adfærd. Dette gøres ved at måle hvor mange fritidsaktiviteter, de unge deltager i, og om de selv har startet eller leder en sådan aktivitet eller projekt.

De målinger, der er beskrevet ovenfor, vil give os mulighed for at se på, hvordan undervisningen påvirker iværksættertankegangen hos de unge. Vi vil dog også se på undervisningens indvirken på mere generelle områder, såsom deres opfattelse af deres egen viden og kompetencer, deres holdninger til læring og til deres skole, og hvilke ønsker de har til fremtiden.

Forbundethed og fremtidige forhåbninger - Hvordan har de unge det med sig selv, skolen, deres jævnaldrende og hvordan ser de på deres fremtid?

Mange unge mennesker føler sig distanceret fra samfundet og deres rolle i den. Dette er især synligt i deres følelser over for skolen. Entreprenørskabsundervisning indebærer, at eleverne lærer at anvende deres viden til løsning af praktiske opgaver, at finde praktisk anvendelse af abstrakte teorier, og at forstå, hvem der er ansvarlig for læreprocessen. I studiet vil vi undersøge, hvilken effekt entreprenørskabsundervisning har på elevernes

7. Entreprenørskab fra ABC til ph.d. – 2010/2011.

følelse af tilknytning eller forbundethed (connectedness) til deres skole og deres læreproces, samt til deres trivsel. Vi vil gøre dette ved at anvende Hemingway skalaen,⁸ som har vist sig at være et meget velegnet værktøj til vurdering af unge. Vi måler også på deres fremtidige forhåbninger ved at spørge dem om deres fremtidige planer, fx om de har planer om at fortsætte på en ungdomsuddannelse, og hvilken type job (hvor krævende det er), de gerne vil have.

Holdninger og intentioner – Hvad er de unges holdning til iværksætteri, og hvilke intentioner har de i forhold til at starte eget?

Hvis vi vil måle effekten af entreprenørskabsundervisning på de unges entreprenørielle mind set, må vi se på deres holdning til entreprenørskab, og hvordan deres intentioner er i forhold til en fremtid som job-skaber eller job-tager. Inden for entreprenørskabsforskning er der en lang tradition for at fokusere på disse to konstruktioner af spørgsmål, og der findes valide skalaer på dette område. Disse to sæt af spørgsmål har vist sig at være stærke i forhold til at forudsige fremtidig adfærd hos voksne, men vi ved ikke hvilke resultater, det kan give at benytte dem i forhold til unge. Vi har derfor suppleret med et sæt spørgsmål, der går på effekten på de unges entreprenørielle adfærd, som tidligere nævnt.

De indsamlede data vil blive behandlet ved hjælp af statistikprogrammet STATA og forskellige panel-modeller vil blive anvendt som analyseværktøjer på længere sigt. Hvis ikke andet er angivet, anvender vi et signifikansniveau på 5 pct. for at beskrive forskelle.

I det følgende afsnit vil vi præsentere og beskrive gruppen af unge, som har deltaget i undersøgelsen. Herefter vil vi se på de forskellige indikatorer på entreprenørskabsundervisningens effekt. Som beskrevet i ovenstående vil vi se på de unges entreprenørielle adfærd, deres ambitioner, forbundethed, holdning og intentioner i forhold til iværksætteri.



8. Kilde: The Hemingway: Measure of Adolescent Connectedness. M.J. Karcher, The University of Texas.

3.3. Resultater og konklusioner

3.3.1. Undersøgellesgruppen

Spørgeskemaet blev sendt ud til 2.000 unge repræsentative for årgang 1996; der er således 51,3 pct. drenge og 48,7 pct. piger. Vi opnåede en svarprocent på 44,8 pct. idet 896 unge returnerede spørgsmålskemaet. I analysen er 216 sorteret fra pga. ufuldstændig besvarelse, hvorved det anvendte antal respondenter i analysen er 680, svarende til 34 pct. Dette antal anses for mere end tilstrækkeligt til at kunne generalisere ud fra.

Andelen af kvinder (53,8%) er signifikant større blandt de 680 respondenter, der har gennemført besvarelsen, end blandt alle 2.000. Kvinder er således overrepræsenteret i analysen. De frasorterede besvarelser afviger ikke i kønsfordeling fra de anvendte besvarelser.

Analysen viser ligeledes, at der ikke er nogen repræsentativitetsforskelle i besvarelserne i forhold til geografi. Den anvendte stikprøve er repræsentativ på region – dvs. vi kan ikke konstatere en skævhed blandt besvarelserne. Denne test er udført både på alle 896 besvarelser og på de 680 respondenter (anvendt i analysen) og viser ingen skævhed i forhold til, om de 216 frasorterede kommer fra bestemte områder.

Det vil altså sige, at indkomne besvarelser svarer til den overordnede fordeling på regioner af alle unge årgang 1996.

Samlet antal udsendte spørgeskemaer	2.000
Antal indkomne besvarelser	896
- Svarprocent	44,8%
Frafald pga. mangelfuld udfyldelse af spørgeskema	216
Samlet stikprøvestørrelse i analysen	680
Deskriptiv statistik af de 680 respondenter, som er anvendt i analysen	
Køn	
- Drenge	46,2%
- Piger	53,8%
Region	
- Region Hovedstaden	25,0%
- Region Midtjylland	22,6%
- Region Nordjylland	13,1%
- Region Syddanmark	14,6%
- Region Sjælland	24,7%
Andel hvis forældre eller bedsteforældre har rødder i en anden kultur	23,2%
Andel hvis forældre (begge eller én) har egen virksomhed/forretning	25,0%
Andel af elever som har arbejde ved siden af skolen	58,7%
Andel af elever som er i gang med at starte en virksomhed	2,4%

Note: Det relativt store frafald pga. manglende udfyldelse skyldes, at vi har valgt at bruge "listwise deletion", dvs. at besvarelsen kun medtages i analysen, hvis alle spørgsmål er besvaret.

Tabel 3.1. - Grundlæggende beskrivelse af stikprøve og data

Udover kønsfordelingen blandt de unge har vi spurgt ind til deres etnicitet, deres forældres uddannelse og om deres forældre er selvstændige.

Vi ved således om gruppen, at ca. 1 ud af 4 (23,2%) ikke er etnisk danske. Spørgsmålet lød: Har du, dine forældre (mor eller far/begge) eller bedsteforældre rødder i en anden kultur end dansk?

Med hensyn til forældres uddannelse har respondenterne svaret på følgende: Hvor lang uddannelse har dine forældre (den, der har længst uddannelse)? Her er fordelingen, som vist i tabel 3.2.⁹

Uddannelse	Antal	Andel
Folkeskolen	41	6,0%
Ungdomsuddannelser	44	6,5%
Kort videregående	172	25,3%
Mellemlang videregående	257	37,8%
Lang videregående	166	24,4%
Antal respondenter	680	100,0%

Tabel 3.2. – Forældres uddannelse

Om de unge er påvirket hjemmefra i forhold til muligheden af at være iværksætter har i andre undersøgelser vist sig at have betydning.¹⁰ Derfor har vi også spurgt de unge, om deres far og mor har egen virksomhed, eller om de kender nogen, der har startet egen virksomhed/forretning inden for de seneste 3 år.

Analysen viste, at for 25 pct. af respondenternes vedkommende har enten én eller begge forældre en forretning/ virksomhed og næsten halvdelen, 48,8 pct., kender nogen, der er iværksættere.

Gruppen af unge, hvis forældre er selvstændige, er sandsynligvis overrepræsenteret. Det er ikke noget, vi kan kontrollere for, men vi kan formode, at spørgeskemaets emne appellerer mere til denne gruppe end til andre, fordi de i forvejen kender til området.

Svar	Antal	Andel
JA - begge	38	5,6%
JA - mor	31	4,6%
JA - Far	101	14,9%
Nej	510	75,0%
Antal respondenter	680	100,0%

Tabel 3.3. – Forældre med egen virksomhed/forretning

9. I 2011 har 26 pct. af befolkningen mellem 15 og 69 år en videregående uddannelse og 7 pct. en lang videregående uddannelse (kandidat- og forskeruddannelser). Grundskole- og erhvervsuddannelse er de mest almindelige uddannelser. Andelen er 30 pct. for grundskolens vedkommende, mens 32 pct. har en erhvervsuddannelse. Kilde: Nyt fra Danmarks Statistik Nr. 443. 22. september 2011.

10. Kilde: Motivation for selvstændighed. ASE Analyse Juli 2011.

Vi ved også om respondenterne, at 6 ud af 10 har arbejde ved siden af skolen. De fleste, 34 pct., arbejder kun i ferier/sommerferien. Relativt flere piger (65%) end drenge (52%) har arbejde ved siden af skolen.

En del af de unge arbejder med deres egen virksomhed. Hele 16 unge er i gang med at starte egen virksomhed/forretning, enten som skoleopgave (9) eller i fritiden. Ingen af de 16 har søgt om penge til projektet, men 10 af dem har selv investeret penge i det.

Kun i forhold til arbejde ses signifikante forskelle på køn på ovennævnte områder.



3.3.2. Entreprenørskabsundervisning – Har de unge fået entreprenørskabsundervisning?

Nøglespørgsmålet i analysen er, om de unge har modtaget entreprenørskabsundervisning – enten i den brede forståelse: Entreprenørskab som metode eller i den mere snævre forstand: Klassisk entreprenørskab. Her viser analysen, at 32 pct. er blevet undervist i Entreprenørskab som metode. Heraf er 58 elever, svarende til 9 pct. af alle, blevet undervist i Klassisk entreprenørskab.

	Antal	Andel
Klassisk entreprenørskab	58	9%
Entreprenørskab som metode	218	32%
Ej entreprenørskabsundervisning	462	68%
Antal respondenter	680	109%*

* Over 100% fordi Klassisk entreprenørskab indgår i Entreprenørskab som metode

Tabel 3.4. - Undervisning i entreprenørskab

Til sammenligning viste kortlægningen af entreprenørskab i grundskolen,¹¹ at 44 pct. af lærerne underviste i Entreprenørskab som metode og 11 pct. af lærerne underviste i Klassisk entreprenørskab.

Der ses ingen signifikante forskelle på køn i gruppen af respondenter, som har deltaget i entreprenørskabsundervisning. Dette var også at forvente, da entreprenørskab normalt ikke optræder som et særskilt fag og kun sjældent, fx på efterskoler, kan vælges.

11. Entreprenørskab fra ABC til ph.d. – 2010/2011. Fonden for Entreprenørskab – Young Enterprise.

3.3.3. Entreprenøriel adfærd - Hvor foretagsomme er de unge?

De unge er blevet spurgt om hvor mange aktiviteter, de deltager i uden for skolen, og om de har ledet eller styret en aktivitet uden for undervisningen. Kun 10 pct. deltager ikke i nogen aktivitet, mens de fleste (63%) deltager i 1-2 aktiviteter. 35 pct. har ledet en aktivitet, mens 25 pct. svarer, at de har startet en aktivitet eller et projekt.

Signifikant flere drenge (29%) end piger (22%) har startet en aktivitet eller et projekt.

Vi har undersøgt, om der er en sammenhæng mellem undervisning i entreprenørskab og de unges aktiviteter uden for undervisningen. Vi fandt ingen sammenhæng; hverken i forhold til undervisning i Entreprenørskab som metode eller til undervisning i Klassisk entreprenørskab. Vi har således testet generelt for en sammenhæng mellem entreprenørskabsundervisning og de unges aktivitetsniveau, og også specifikt om der er sammenhæng med, hvorvidt de unge påtager sig en lederrolle eller tager initiativ til at starte en aktivitet. Her fandt vi ingen signifikant sammenhæng.

3.3.4. Ambitioner - Hvilke ambitioner har de unge i forhold til fremtidigt job og uddannelse?

For at kunne bedømme hvor ambitiøse de unge er, har vi bedt respondenterne skrive de tre job, de bedst kunne tænke sig i fremtiden. I analysen af deres besvarelser har vi benyttet os af en kategorisering af jobønskerne på en 0-4 skala. Kategoriseringen er baseret på hvilken uddannelse, jobbet kræver. De 3 jobønsker er samlet i en måleenhed, som er summen af kategoriseringen ud fra de nedenstående definitioner. Dvs. at der maksimalt kan opnås 12 point, hvis alle tre ønsker kræver en lang videregående uddannelse.

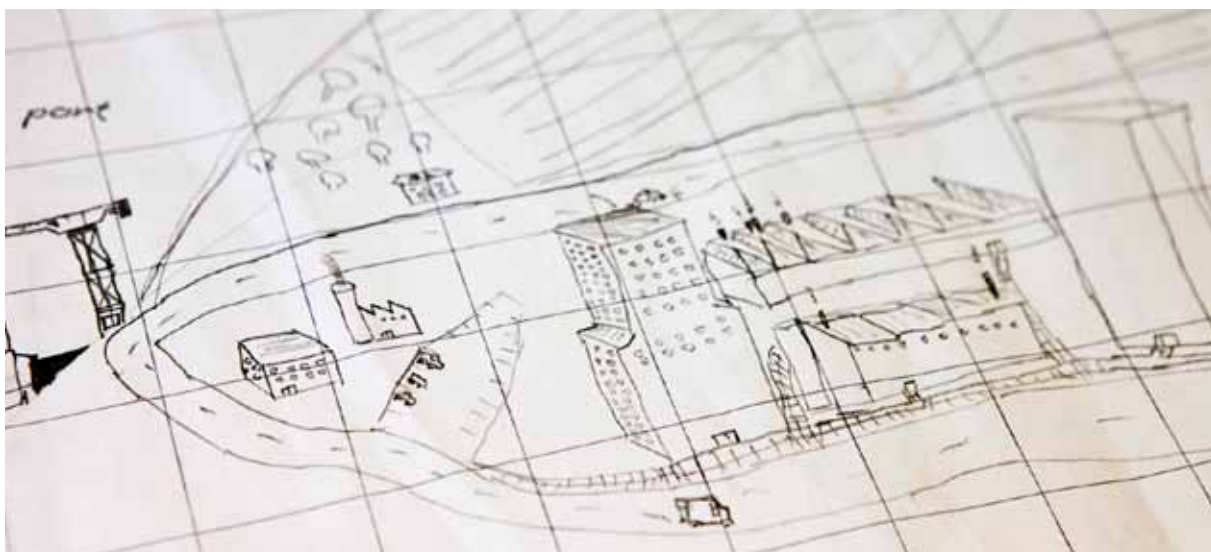
0 point: Intet opgivet

1 point: Generel reference til job

2 point: Erhvervsuddannelse

3 point: Kort og mellemlang videregående uddannelse

4 point: Lang videregående uddannelse eller direktør, chef, selvstændig og lign.



Der ses i analysen en positiv sammenhæng (ensidet signifikant), mellem hvorvidt de unge har modtaget entreprenørskabsundervisning og deres ambitioner for fremtidigt job. Det ses altså, at gruppen af unge, der har modtaget entreprenørskabsundervisning, har højere job-ambitioner end de, der ikke har. Derudover ses, at piger har signifikant højere ambitionsniveau end drenge.

Der ses en positiv sammenhæng mellem respondenternes ambitionsniveau ud fra måleenheden, som beskrevet ovenfor, og forældres uddannelsesniveau; jo højere uddannelsesniveaet er hos en af forældrene, jo højere er respondenternes ambitionsniveau.

I forhold til om de unge føler, de har noget at bidrage med til samfundet ser vi, at gruppen af respondenter, der har fået undervisning i Klassisk entreprenørskab, føler, at de har mere at bidrage med end respondenter uden entreprenørskabsundervisning. For respondenter, der har fået undervisning i Entreprenørskab som metode, er signifikansen lidt svagere. Det tyder altså på, at elever, der er blevet undervist i økonomi og marked, har en større forståelse af deres egen rolle og værdi i samfundet.

Godt 96 pct. af respondenterne har planer om at tage en ungdomsuddannelse (stx/hf, hhx, htx, EUD, Andre¹²), mens kun 3,7 pct. svarer nej til spørgsmålet, om de har planer om at tage en ungdomsuddannelse. De fleste af respondenterne (80%) vil fortsætte på en gymnasieuddannelse. Dette tyder jo umiddelbart godt i forhold til regeringens målsætning om, at 95 pct. skal tage en ungdomsuddannelse.

83,3 pct. piger peger på en gymnasial ungdomsuddannelse (stx, hhx, htx), mens tilsvarende andel for drenge er 73,9 pct. Derimod vælger flere drenge end piger en erhvervsuddannelse. Dette er ikke overraskende, idet det afspejler den faktiske fordeling på ungdomsuddannelserne. For gymnasieuddannelserne gælder, at 55 pct. er piger. På stx, som er den største gymnasieuddannelse, er 61 pct. piger, mens der på erhvervsuddannelserne (EUD) er 57 pct. drenge.¹³

Antallet af respondenter, som ønsker at fortsætte på en gymnasial uddannelse, er signifikant højere i gruppen Entreprenørskab som metode, end i gruppen som ikke har modtaget entreprenørskabsundervisning. Dette tyder på, at der findes en sammenhæng mellem træning i entreprenørskab og ambitioner for fremtiden.

12. I gruppen Andre indgår også besvarelsen 10. klasse.

13. Kilde: Tal der taler 2009. Undervisningsministeriet.

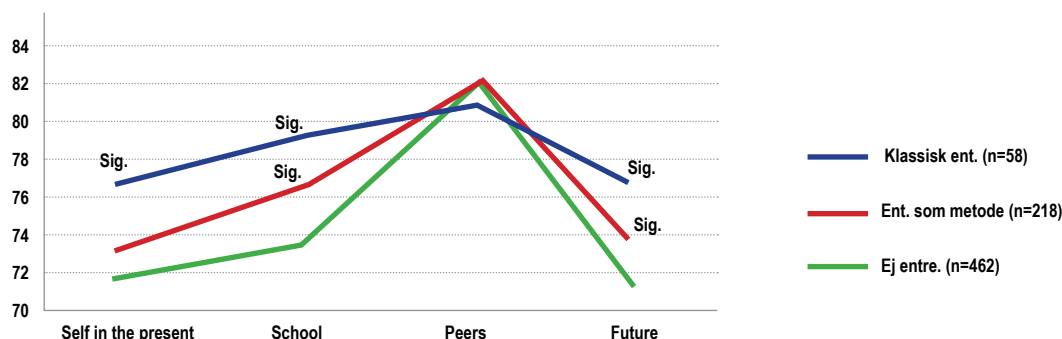


3.3.5. Forbundethed - Hvordan har de unge det med sig selv, skolen, deres jævnaldrende og hvordan ser de på deres fremtid?

Vi har stillet de unge en række spørgsmål for at kunne udlede graden af deres forbundethed (*connectedness*) til skolen og deres læreproces samt deres trivsel, og om vi kan spore en sammenhæng med, om de har fået undervisning i entreprenørskab eller ej. Nedenstående figur 3.1. viser denne sammenhæng mellem de to typer entreprenørskabsundervisning, og hvordan de unge har det med sig selv (*Self in the present*), med skolen (*School*), med deres jævnaldrende (*Peers*) og med fremtiden (*Future*). Analysen viser, at der er størst sammenhæng mellem Klassisk entreprenørskab og deres forbundethed; de unge, der har fået undervisning i Klassisk entreprenørskab, har det signifikant bedre med sig selv end de, der slet ikke har fået undervisning i entreprenørskab. De har det også signifikant bedre med skolen og med deres fremtid. For den gruppe, der har fået undervisning i Entreprenørskab som metode (hvori de med Klassisk entreprenørskab også indgår), gælder, at de også har det signifikant bedre med skolen og med deres fremtid end de, der slet ikke har deltaget i entreprenørskabsundervisning. Eneste område, hvor der ikke ses nogen betydning af entreprenørskabsundervisning, er de unges forhold til deres jævnaldrende.

Generelt ses, at elever, der har fået entreprenørskabsundervisning, er gladere for at gå i skole og tror mere på fremtiden end andre.

Unge med rødder i en anden kultur end dansk ser signifikant mere positivt på fremtiden end etniske danske unge.



NOTE: Entreprenørskab som metode-gruppen indeholder også Klassisk entreprenørskab-gruppen, derfor stemmer summen af n ikke med 680. (Sig. står for signifikant forskel. Signifikansniveauet fortæller, hvor sikre vi er på, at vores resultater er rigtige.)

Figur 3.1. – Sammenhængen mellem Forbundethed og entreprenørskabsundervisning

Hvis den unge har entreprenøriel adfærd, altså enten svarer ja til at have ledet en aktivitet eller at have startet en aktivitet, scores der højere på spørgsmålene om Self in the present, School og Future i spørgsmålskonstruktionen Forbundethed. Det er dog kun på Self in the present og Future, at forskellen er signifikant.

Der er signifikant positiv sammenhæng mellem ambitioner (ønsker til fremtidigt job) og Self in the present, School og Future. Der er heller ikke her sammenhæng med Peers, altså hvordan den unge har det med sine kammerater i skolen.



Forskning indikerer, at vi bør forvente disse sammenhænge, da entreprenørskab er en holistisk proces, der lægger stor vægt på at anvende og kombinere forskellige typer af kundskab. Træning i emnet giver de studerende en større forståelse af, hvordan forskellige kundskaber kan bruges praktisk, hvordan de kan kombineres, hvordan de hænger sammen, og således også hvorfor de er vigtige at lære sig. Denne sammenhæng er der dog ikke, så vidt vi ved, testet for tidligere. Derfor er resultatet af denne undersøgelse meget interessant.

Vi fandt ingen sammenhæng mellem de fire spørgsmålskonstruktioner i gruppen Forbundethed og hvorvidt forældrene er selvstændige eller ej. Entreprenørskabsundervisning kan dog ikke entydigt tilskrives betydning for de unges forbundethed, der er også andre faktorer som kan spille ind, fx deres forældres indflydelse. De unge er naturligt meget påvirket af deres forældre i så ung en alder. Senere undersøgelser vil vise om denne indflydelse aftager, efterhånden som de unge bliver ældre.

3.3.6. Hvad er de unges holdning til iværksætteri og hvilke intentioner har de i forhold til at starte eget?

Vi har spurgt de unge om deres holdning til iværksætteri. Langt hovedparten synes, at iværksætteri er værdifuldt (94%), berigende (97%) og positivt (95%), dvs. de svarer enten 3 eller 4 på 4-punktskalan. De unge er altså meget positive over for iværksætteri.

Der ses ingen forskel i holdning til iværksætteri blandt drenge og piger.

Som nævnt tidligere er 2,4 pct. af respondenterne i gang med at starte en virksomhed/forretning, mens hele 53 pct. kunne tænke sig at gøre det. Analysen viser, at andelen af dem, der har intentioner om eller lyst til at starte, er større, nemlig 63 pct., hvis de unge kender nogen, der har startet virksomhed inden for de sidste 3 år. Det er

altså over halvdelen af respondenterne, der har lyst til at blive selvstændige, og ud af disse vil de fleste (58%) gerne have erhvervs erfaring, inden de starter virksomhed.

Til sammenligning viste en undersøgelse fra 2007,¹⁴ at blandt voksne danskere var det 2,3%, der var i gang med at starte virksomhed, mens 7,7% forventede at gøre det.

Ud af de 363 unge, der har intentioner eller lyst til at starte en virksomhed er 180 drenge (49,6%) og 183 piger (50,4%). Blandt voksne iværksættere er 73 pct. mænd og 27 pct. kvinder (målt i 2007).¹⁵ Dette kunne tyde på, at man i fremtiden kan forvente en mere ligelig fordeling mellem kønnene blandt iværksættere.

Der ses ingen sammenhæng mellem entreprenørskabsundervisning og intentionen om eller lysten til at starte virksomhed.

Hvis forældrene har en virksomhed/forretning er der større sandsynlighed for, at de unge har lyst til at starte selv. Det er 29 pct., der svarer ja, hvis deres forældre er selvstændige mod 20 pct., hvis forældrene ikke er selvstændige. Der er her tale om en signifikant forskel. Der ses også en positiv sammenhæng mellem forældres uddannelsesniveau og lysten til at starte, om end den ikke er signifikant. Forældre har altså stor indflydelse på de unge.

Yderligere ses en tendens til, at respondenter, der har arbejde, er mere tilbøjelige til at have lyst til at starte som selvstændige end de, der ikke har arbejde. Denne sammenhæng betyder ikke nødvendigvis, at øget kendskab til arbejdslivet fører til iværksætteri, men kan være udtryk for, at unge med en berøringsflade i erhvervslivet også har blik for, at muligheden for at blive selvstændig er til stede. Der ses ingen forskel i forhold til etnicitet. Om man kommer fra en anden kultur end dansk, har altså ingen betydning for, hvor stor lysten er til at starte som selvstændig.

Ud af de 16, som er i gang med at starte, er 14 drenge (87%), blot 2 er piger (13%). Der er således en meget stor forskel blandt kønnene i forhold til at starte en virksomhed eller et projekt.

14. Kilde: Growth-Entrepreneurship in Denmark 2007 – studied via Global Entrepreneurship Monitor. Thomas Schøtt, University of Southern Denmark.

15. Kilde: Erhvervs- og Byggestyrelsen.



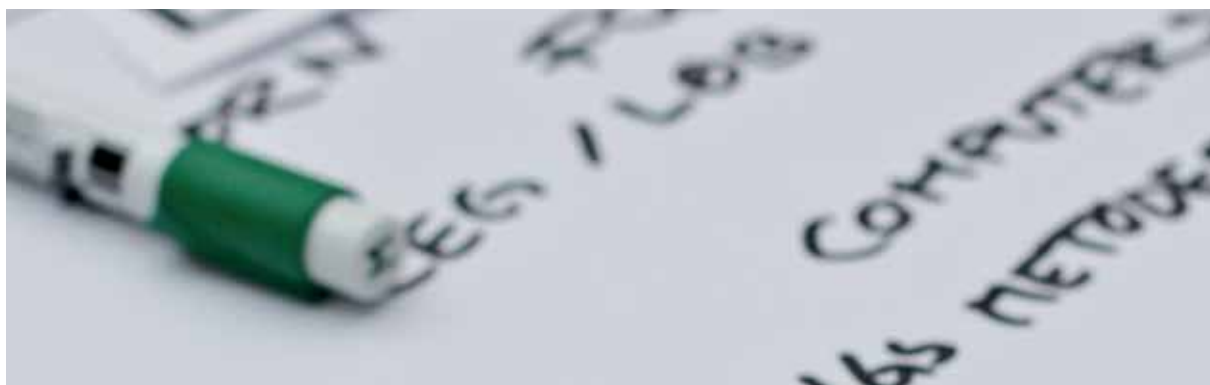
3.4. Opsummering

Resultaterne af denne første undersøgelse af effekten af entreprenørskabsundervisning på grundskoleniveau bygger på en spørgeskemaundersøgelse blandt 2.000 repræsentativt udvalgte unge i Danmark årgang 1996. De unge formodes at gå i 9. klasse og står over for at skulle vælge videre uddannelse eller job. Af de 896 indkomne besvarelser indgår 680 i analysen.

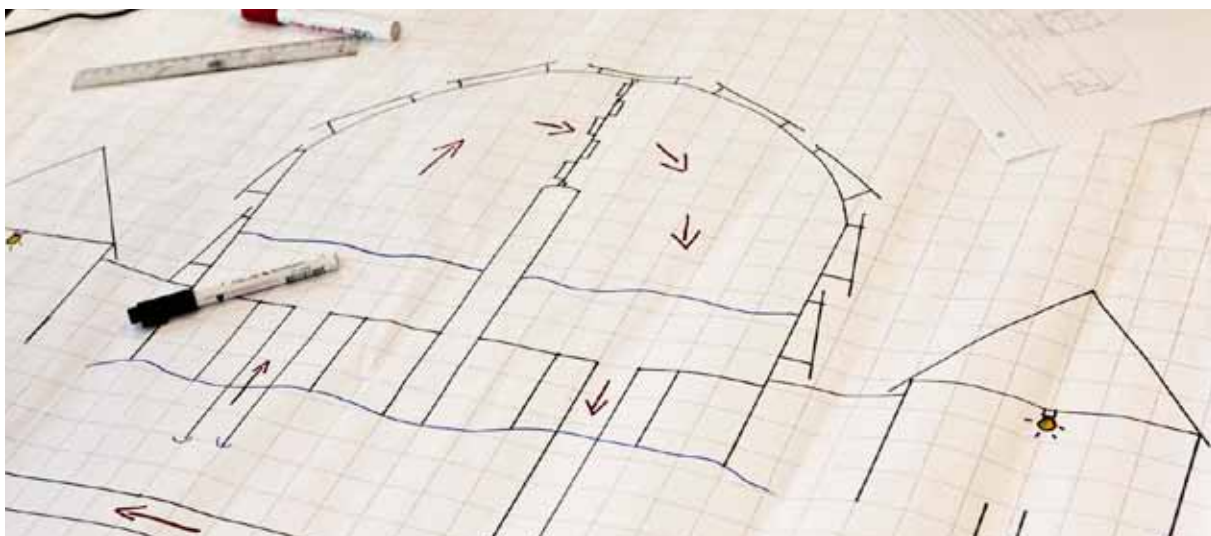
Nøglespørgsmålet i analysen er, om de unge har modtaget entreprenørskabsundervisning. I definitionen af entreprenørskabsundervisning skelner vi mellem den brede forståelse Entreprenørskab som metode og Klassisk entreprenørskab, som indeholder undervisning i økonomi og marked. Analysen viste, at 32 pct. modtager undervisning i Entreprenørskab som metode. Heraf er 58 elever, svarende til 9 pct. af alle, blevet undervist i Klassisk entreprenørskab. Det er altså en tredjedel af eleverne, der har fået undervisning i entreprenørskab.

Vi undersøgte de unges entreprenørielle adfærd ved at spørge til deres deltagelse i aktiviteter uden for skolen. Vi fandt, at de unge for langt størstedelens vedkommende deltog i aktiviteter; blot 10 pct. gjorde ikke. Svarene viser, at de unge er meget aktive og en fjerdedel har endda startet en aktivitet eller et projekt. At den unge har ledet en aktivitet eller et projekt uden for undervisningen hører også med til at styrke billedet af den unges entreprenørielle adfærd, dette er der 35 pct., der har gjort. I analysen fandt vi dog ingen sammenhæng mellem deltagelse i entreprenørskabsundervisning og de unges entreprenørielle adfærd. Vi havde forventet en sammenhæng, men en af forklaringerne på, at det ikke er tilfældet, kan være at vi ikke har foretaget en før og efter-undersøgelse. Når alle respondenter er meget aktive, som det er tilfældet i denne første undersøgelse, er det vanskeligt at etablere en sammenhæng. På sigt i dette langtidsstudie vil vi kunne sammenligne i et slags 'før og efter' setup, hvor vi bedre kan sammenligne de to grupper.

I forhold til de unges ambitioner har vi spurgt til deres jobønsker, om de føler, at de har noget at bidrage med til samfundet og til deres videre uddannelse. Analysen viser en positiv sammenhæng mellem deltagelse i entreprenørskabsundervisning og job-ambitioner.¹⁶ Det samme gælder de unges følelse af, om de kan bidrage med noget til samfundet. Sammenhængen viser sig tydeligst i de tilfælde, hvor de unge har deltaget i undervisning i Klassisk entreprenørskab, hvilket indikerer, at undervisning i økonomi og marked giver de unge en større forståelse af deres egen rolle og værdi i samfundet.



16. NFTE undersøgelsen, som vores undersøgelsesdesign til dels er baseret på, gav samme resultat. De to undersøgelser kan dog ikke umiddelbart sammenlignes, da NFTE undersøgelsen bestod af både en før- og en efter-undersøgelse.



Analysen viser ingen sammenhæng mellem om de unge har planer om at tage en ungdomsuddannelse eller ej og deltagelse i entreprenørskabsundervisning. Men vi kan se, at gruppen, der har deltaget i entreprenørskabsundervisning, har større tendens til at vælge en gymnasieuddannelse. Dette understreger også, at der findes en sammenhæng mellem entreprenørskabsuddannelse og fremtidsambitioner. Fordelingen på stx/hf, htx og hhx er tilsvarende den i gruppen af elever, der ikke har fået entreprenørskabsundervisning.

I spørgeskemaet havde vi sammensat en række spørgsmål, der kunne give svar på de unges forbundethed, dvs. deres tilknytning til skolen og deres læreproces, samt til deres trivsel og tro på fremtiden. Her viser analysen, at de, der har deltaget i entreprenørskabsundervisning, er signifikant gladere for at gå i skole og tror mere på fremtiden end de, der ikke har. Og de unge, der har deltaget i undervisning i Klassisk entreprenørskab, har det desuden signifikant bedre med sig selv end de unge, der ikke har deltaget i nogen form for entreprenørskabsundervisning. Eneste område, hvor der ikke ses nogen sammenhæng med deltagelse i entreprenørskabsundervisning, er de unges forhold til deres jævnaldrende i skolen.

De unge med entreprenøriel adfærd, dvs. de der enten har ledet eller startet en aktivitet uden for skolen, viste sig at score højere end andre på spørgsmålene om, hvor godt de har det med sig selv, skolen og deres fremtid. Samme positive sammenhæng fandt vi til ambitioner, hvor unge med et højt ambitionsniveau også har det betydeligt bedre med sig selv, med skolen og med deres fremtid end andre.

Næsten alle respondenter (95%) er positive over for iværksætteri. 2,4 pct. er allerede i gang med at starte egen virksomhed/forretning (nascent) og hele 53 pct. kunne tænke sig at gøre det. Denne andel er større, nemlig 63 pct., hvis de unge kender nogen, der har startet virksomhed inden for de sidste 3 år. Det er altså over halvdelen, der har lyst til at starte sit eget, og af dem vil flest (58%) gerne have noget erhvervs erfaring først.

Vi ser ingen sammenhæng mellem de unge, der er i gang med at starte virksomhed samt de, der har lyst til det og entreprenørskabsundervisning. De 2,4 pct., der er i gang, er dog så få i antal, at det ikke er muligt at lave troværdige statistiske test.



Det, der synes at have betydning for de unges intentioner om iværksætteri, er deres forældres uddannelsesniveau, og om de er selvstændige eller ej. Analysen viser, at der er en signifikant forskel, hvis de unges forældre er selvstændige. De unge 15-årige er naturligt under stærk indflydelse af deres forældre. Senere undersøgelser vil vise om denne indflydelse aftager, efterhånden som de unge bliver ældre.

På en række punkter viser analysen, at drenge og piger forholder sig forskelligt. Flere af pigerne end af drengene har arbejde ved siden af skolen, pigerne har et højere ambitionsniveau i forhold til fremtidigt job end drenge og langt de fleste af pigerne vælger en gymnasial uddannelse. For drenge gælder, at en lavere andel vælger en gymnasial uddannelse. Både drenge og piger er meget positive over for iværksætteri, og omtrent lige store andele (henholdsvis 49,6 pct. og 50,4 pct.) har intentioner om at starte selv. Derimod viser analysen en meget stor forskel blandt kønnene i forhold til at være i gang med at starte. Af denne gruppe (2,4%) er blot to piger, svarende til 13 pct.

At så stor en andel af pigerne har lyst til og intentioner om at starte egen virksomhed lover godt for fremtiden, hvis intentioner også fører til faktisk adfærd. Også sammenholdt med, at seneste kortlægning¹⁷ af entreprenørskabsundervisning på ungdomsuddannelser viste, at 41 pct. af deltagerne er piger. Til sammenligning er blot 27 pct. af voksne iværksættere kvinder.¹⁸ Senere undersøgelser i dette langtidsstudie vil vise, om intentioner er en brugbar indikator for opstart af virksomheder.

I analysen forholdt vi også spørgsmålet om etnicitet til de forskellige områder. Vi fandt kun forskel på et enkelt område; unge med rødder i en anden kultur end dansk ser signifikant mere positivt på fremtiden end etnisk danske unge. Ifølge Iværksætterindeks 2009¹⁹ har indvandrere en lidt højere tendens til at blive iværksættere end danskere og i 2006 var 11 pct. af iværksætterne indvandrere eller efterkommere efter indvandrere. Vi ser ikke i denne undersøgelse nogen sammenhæng mellem etnisk herkomst og intentionen om at blive iværksætter.

I denne analyse har vi fokuseret på de unges intentioner, ambitioner, entreprenørielle holdninger samt deres forbundethed med skole og samfund; områder, som anses for at være indikatorer på om eleverne senere udviser entreprenøriel adfærd fx i form af opstart af virksomheder. Vi fandt nogen sammenhæng med entreprenørskabsundervisning, men ikke på de klassiske områder som entreprenøriel adfærd og intentioner om opstart.

17. Kortlægning af entreprenørskabsundervisning – 2010/2011. Fonden for Entreprenørskab – Young Enterprise.

18. Kilde: Erhvervs- og Byggestyrelsen. www.ebst.dk.

19. Kilde: Iværksætterindeks 2009 – Vilkår for iværksættere i Danmark. Erhvervs- og Byggestyrelsen.

Til gengæld viser analysen en positiv sammenhæng mellem entreprenørskabsundervisning og de unges ambitioner, forbundethed med skole og samfund samt tro på fremtiden. Disse unge var signifikant glattere for at gå i skole, og de, der havde fået undervisning i Klassisk entreprenørskab, havde derudover en større forståelse af deres egen rolle og værdi i samfundet.

Disse resultater er af stor interesse, da de indikerer, at uddannelse i entreprenørskab giver en læringseffekt, der øger elevernes forståelse for deres rolle i samfundet, nu og i fremtiden, og for hvorfor det er så vigtigt at tage ansvar for sin egen læringsproces. De fleste, både lærere, forskere og politikere, er enige om, at på dette niveau i uddannelsessystemet bør fokus være på disse mere bløde aspekter. Det er først senere i uddannelsessystemet, vi bør forvente at se en sammenhæng mellem uddannelse og entreprenøriel adfærd; men hvis eleverne er godt klædt på med en forståelse for, hvordan de rent praktisk kan anvende og kombinere deres faglige viden, og hvorfor den er vigtig, er skridtet fra tanke til handling ikke stort.





Undersøgelse af universitetskurser på kandidatniveau

4.1. Introduktion

Kan vi øge niveauet af entreprenørskab i Danmark gennem uddannelse? Ja! Det er et spørgsmål, som de fleste forskere er enige om. Hvordan de pædagogiske programmer bør udformes, og hvordan forskelligt indhold og pædagogiske metoder påvirker forskellige typer af studerende er spørgsmål, der er mere uenighed omkring. For at fremme vores forståelse af disse væsentlige spørgsmål, har Fonden for Entrepenørskab - Young Enterprise startet et langsigtet forskningsprojekt i begyndelsen af 2011. Det sigter mod at vurdere den forskellige slags påvirkning, som forskellige typer af didaktisk design har på de studerende. I dette forskningsprojekt vil vi tage udgangspunkt i en mere snæver gruppe af studerende på universitetsuddannelser, fordelt på flere studieretninger, for at få mere specifik viden om entreprenørskabsundervisning end undersøgelsen af den brede befolkningsgruppe kunne give. Undersøgelsen af entreprenørskabsundervisning på kandidat-niveau er fortsat i udviklingsfasen. Det vil sige, at det i høj grad her det første år har handlet om at udvikle den rette metode og design af undersøgelsen. Afsnittet vil således hovedsageligt handle om undersøgelsesdesignet, men vil også kunne bringe nogle første indikatorer på, hvilken effekt vi kan forvente os, at undervisningen har på de studerende.

4.2. Forskningsdesign

For at vurdere virkningen af en specifik behandling (i dette tilfælde undervisning) er man ideelt set nødt til at finde situationer, hvor det er muligt at isolere behandlingsgruppen, så man kan udføre virkelige eksperimenter og være sikker på, at effekten er en direkte følge af behandlingen. Dette er naturligvis ikke muligt, når man som i vores tilfælde undersøger effekten af entreprenørskabsundervisning på mennesker, som er udsat for utallige påvirkninger.

Det vi kan gøre, er at prøve at kontrollere for disse eksterne påvirkninger og at anvende et longitudinelt design, hvor vi følger vores gruppe over en lang periode, samt bruge kontrolgrupper af lignende studerende.

I vores projekt har vi valgt at følge studerende på kandidatniveau, en elevgruppe der er tæt på arbejdsmarkedet, over en syvårig periode. Vi måler de studerende med en serie entreprenørskabsrelaterede spørgsmål (som vil blive beskrevet nedenfor), før de begynder deres kandidatstudier, efter det første år og efter endt uddannelse. Vi vil derefter fortsætte med at følge dem og hente data ét, tre og fem år efter deres eksamen. Vores mål er at indsamle data fra et nyt parti af studerende hvert år, så der bliver bygget en stor database op, som vil give mulighed for avancerede statistiske målinger.

Dette er et projekt, der kræver tålmodighed, men i betragtning af den betydelige tidsforskydning mellem eksamen og iværksætteraktivitet,²⁰ er dette det nødvendige forskningsdesign at anvende, hvis vi ønsker at måle reelle effekter. Resultater på kort sigt er ligeledes af stor betydning, for at vi kan forbedre både vores anbefalinger for design af uddannelsesprogrammer såvel som forskningsdesign. For at gøre dette har vi brug for valide og pålidelige målinger, der kan bruges til at vurdere udviklingen, dvs. effekten af entreprenørskabsuddannelse, både på kort og på lang sigt. I det følgende beskriver vi, hvordan disse målinger er blevet udviklet.

4.2.1. Forskellige former for uddannelse i entreprenørskab

De fleste effektevalueringer af uddannelse i entreprenørskab har hidtil kun fokuseret på et enkelt didaktisk design, og spørgsmålet er, om dette didaktiske design, og dermed entreprenørskabsuddannelse, forbedrer entreprenørielle kompetencer (eller ej). Dette giver os ikke særligt udførlige resultater, fordi disse er knyttet til et bestemt design, der måske eller måske ikke fungerer i undervisningen af en anden type studerende. Den manglende sammenligning med andre didaktiske design gør det tillige umuligt at fastslå, hvilken type af forskellige effekter de forskellige former for indhold og didaktiske metoder har. I vores undersøgelse ønsker vi at undgå sådanne resultater, der er knyttet til et specifikt design, og har derfor samlet et antal uddannelsesprogrammer og kategoriseret dem efter deres fokus på indhold og pædagogiske metoder.

4.2.2. Forskellige typer af fokus i indhold

Entrepreneurskabsuddannelse anses (og behandles) ofte som et homogent emne. Dette er ganske uheldigt, især set i lyset af dets korte historie og legitimitet som akademisk felt. Der er stor uenighed mellem forskere om, hvilke aktiviteter iværksættere beskæftiger sig med og hvilke egenskaber, som er særligt vigtige, hvis iværksættere skal have succes. I løbet af det sidste årti har denne debat udviklet sig i to retninger, som kan karakteriseres i forhold til det, der er størst uenighed om; nemlig om muligheder bliver opdaget eller skabt?²¹ Det ligger uden for rammerne af denne tekst at uddybe de filosofiske spørgsmål, som disse to standpunkter eller skoler er uenige om. Vi vil i stedet fokusere på, hvordan dette påvirker entreprenørskabsuddannelse i praksis, og hvordan vi vil kategorisere uddannelser i vores undersøgelsesgruppe efter i hvilket omfang, de fokuserer på disse forskellige synspunkter.

20. I Iværksætterindeks 2009 rapporterer EBST, at i år 2006 havde 72 pct. af iværksætterne 5 eller flere års erhvervs erfaring.

21. Alvarez, S.A., & Barney, J.B. (2007). Discovery and creation: Alternative theories of entrepreneurial action. *Strategic Entrepreneurship Journal*, 1 (1–2), 11–26.

4.2.3. Muligheder opdages (Discovery)

Forskere, der mener, at muligheder opdages (opportunities are discovered), ser muligheder som noget eksternt i forhold til personen. Muligheder kan opdages, evalueres og udnyttes af opmærksomme individer. Dette er en målrettet proces, hvor konkurrence skal vurderes, markedets behov forudsiges og risici minimeres og undgås. En vigtig konkurrencefordel for iværksættere, ifølge denne opfattelse, er forudgående erfaring inden for en sektor, der oplever hastige forandringer (ofte på grund af teknologisk udvikling). Baseret på denne erfaring kan iværksætteren identificere muligheder, som andre ikke ser. Omhyggelig planlægning og vurdering af de fremtidige gevinster er af størst betydning for iværksættere, og risici bør holdes på et minimum og helst undgås.

Undervisere, der mener, at muligheder opdages, har et større fokus på evalueringen af muligheder og vil således undervise deres studerende i at kunne planlægge, meget tilsvarende strategisk ledelse. Forudsigelse af efterspørgslen på markedet, økonomisk viden og analyse af mulige konkurrenter er i henhold til dette synspunkt vigtige færdigheder i forbindelse med at sætte de fremtidige iværksættere i stand til at identificere og vurdere muligheder og nå deres mål ved at undgå unødige risici og fiaskoer.

4.2.4. Muligheder skabes (Creation)

Indtager man standpunktet, at muligheder skabes (opportunities are created), mener man derimod, at det ikke kun er muligheder, der skabes, men også markeder og verden i sig selv skabes, når iværksætteren handler. Dette gøres i en kreativ proces, hvor iværksætteren finder på fantasifulde måder at organisere ressourcer på og udnytte usikkerhed i partnerskab med andre interessenter. Ægte usikkerhed, dvs. når hverken efterspørgsel eller udbudet er kendt, opfattes som det egentlige domæne for iværksættere. Det ville således være meningsløst at spilde tid på omhyggelig planlægning og tidskrævende forudsigelser om fremtiden i henhold til dette synspunkt.

Undervisere, der indtager dette synspunkt, fokuserer i undervisningen af de kommende iværksættere på, hvordan man bruger og udnytter de givne ressourcer, hvor man snarere bør afprøve end forudsige. Dette handlingsbaserede standpunkt er direkte forbundet til organiseringsfasen af iværksætterprojektet og sigter mod at lære de studerende, hvordan man forvalter og endda udnytter usikkerhed ved at udnytte muligheder. Der er således fokus på at udnytte, ikke på at evaluere/vurdere.

4.2.5. Sådan kategoriseres uddannelser

De synspunkter, der præsenteres her, er sat op som modsætninger til hinanden. Empirisk, altså i praksis, er det svært at fastslå, hvilke af disse synspunkter, der forklarer iværksætteraktiviteter bedst, for i virkeligheden ser det ud til, at iværksættere ofte bruger en kombination af begge dele.²² Dette er også tilfældet, når det kommer til uddannelse i iværksætterskab. For de enkelte kurser kan det være muligt at fokusere på en af de to skoler, men for en længerevarende uddannelse vil der sandsynligvis være overlap. Det bør dog være muligt at etablere det overordnede fokus, og derfor bør de forskellige virkninger af de to synspunkter være mulige at måle. I tabel 1 er vores kategoriseringsmodel med hensyn til indholdsfokus præsenteret. Det skal siges, at vi fortsat arbejder på kategoriseringen, og en del indhold i uddannelserne kunne falde i mellem disse to synspunkter, eller tilhøre begge. Dette vil blive diskuteret senere i teksten.

22. Edelman, L& Yli-renko, H, (2010). The Impact of Environment and Entrepreneurial Perceptions on Venture-Creation Efforts: Bridging the Discovery and Creation Views of Entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory and Practice*, pp. 833-857.

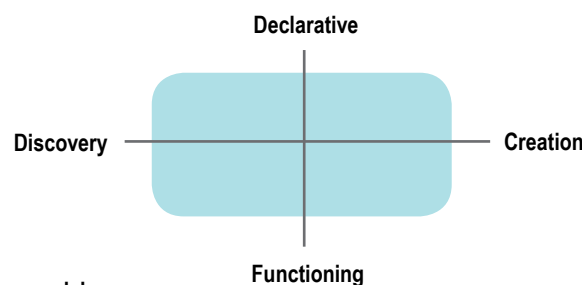
Muligheder opdages (Discovery)	Muligheder skabes (Creation)
Stærk målorientering	Stærk middelorientering
Fokus på planlægning	Fokus på organisering
Fokus på at forudsige fremtiden	Fokus på at lave ændringer
Fokus på evaluering af muligheder	Fokus på udnyttelse af mulighederne
Fokus på at undgå risici	Fokus på at udnytte usikkerhed

Tabel 4.1. De forskellige fokus i de to synspunkter Muligheder opdages og Muligheder skabes

På baggrund af denne kategorisering kan det se ud som om, opdagelsesperspektivet er mindre handlingsorienteret. Det ville dog være en fejltagelse at tro det, fordi hvorvidt en uddannelse er handlingsorienteret eller ej har mere at gøre med pædagogiske metoder end med indholdsfokus. Af denne grund har vi også været nødt til at kategorisere kurserne efter, hvilke pædagogiske metoder der dominerer. Vi har valgt at kategorisere kurserne i overensstemmelse med i hvilken grad de pædagogiske metoder declarative (deklarativ) og functioning (fungerende), som vil blive beskrevet nedenfor, bliver brugt.

4.3. Pædagogiske metoder

Ifølge uddannelsesforskerne John Biggs og Catherine Tang kan undervisningen enten have en declarative eller en functioning tilgang.²³ Den deklarative tilgang ligner det klassiske syn, underviserne på de videregående uddannelser har, hvor målet for underviseren er at overføre information til de studerende. Denne didaktiske metode er ofte foredragsbaseret, og de studerende bedømmes ofte på, hvor godt de kan gentage de oplysninger, de har fået, i en skriftlig eksamen. Målet med functioning didaktik på den anden side er at forsyne studerende med kompetencer. Denne didaktiske metode er ofte problembaseret og studerende vil blive vurderet efter, hvor godt de er i stand til at udføre en given færdighed. De fleste forskere i entreprenørskabsundervisning er enige om, at undervisningen bør være handlingsorienteret og functioning didaktik bør derfor foretrækkes frem for declarative didaktik. Alligevel er der mange vigtige elementer i entreprenørskabsundervisning, som passer godt til et deklarativt design, og der er et stærkt institutionelt pres i retning af eksamensformer, der bygger på deklarativ didaktik. Dette fører til, at mange entreprenørskabskurser stadig er stærkt indrettede på denne form for didaktik. I vores model vil vi kategorisere kurserne i overensstemmelse med deres fokus på disse metoder. Et særligt fokus vil være på hvilke typer af eksamensformer, de bruger. I figur 4.1 er den overordnede kategorisering af kurserne vist.



Figur 4.1.- Kategoriseringsmodel

23. Biggs, J & Tang, C (2007). Teaching for Quality Learning at University – 3d edition. Open University Press. McGraw-Hill Education. Berkshire, England.

Den vigtigste kilde til information i vores kategorisering af programmerne vil være interview med underviseren. To til tre undervisere fra hvert entreprenørskabskursus vil blive interviewet om deres tanker om, hvordan de har designet deres læseplaner, hvilke læringsmål de har, og hvilke typer af pædagogiske metoder, de bruger og vi vil bede dem om at kategorisere deres uddannelser efter dette. Disse oplysninger vil blive suppleret med interview med studerende, analyse af kursusbeskrivelser og litteraturlister samt spørgsmål i spørgeskemaundersøgelser rettet mod de studerende.



4.4. Undersøgelsesgruppen

Vi har valgt at fokusere på studerende på kandidatniveau, fordi denne periode af en uddannelse er velegnet til undersøgelser med et longitudinelt (langsigtet) design; dvs. den er ikke alt for lang og ikke for kort. To års kurser giver mulighed for variation i læseplanernes struktur, og der er tid nok til en reel, og ikke bare en overfladisk, virkning med hensyn til viden, færdigheder, holdninger og adfærd. Alligevel er de studerende tæt på arbejdsmarkedet og fremtidige karrierevalg, hvilket gør det overskueligt i forhold til at måle resultater efter eksamen.

Vi følger seks entreprenørskabskurser på fire forskellige universiteter, tre business management uddannelser, en ingeniør-uddannelse, en uddannelse på humaniora og en, der er en ren entreprenørskabsuddannelse for studerende fra alle discipliner. Sidstnævnte er noget anderledes end de andre, da det er en etårig kandidatniveau-uddannelse på en svensk handelshøjskole.

Vi har syv egnede kontrolgrupper, der består af studerende fra tre danske universiteter i vores undersøgelsesgruppe. Disse studerende har meget lignende egenskaber og baggrunde og går på lignende uddannelser, som de studerende i forsøgsgruppen; den vigtigste forskel er, at de ikke udsættes for undervisning i entreprenørskab.

Vi har også inkluderet et entreprenørskabskursus på bachelor-niveau med henblik på at foretage sammenligninger mellem de to uddannelsesniveauer, hvor det er muligt. Til denne gruppe har vi to forskellige kontrolgrupper.

I alt er der 556 studerende i vores første runde af dataindsamling, fordelt ligeligt i forsøgsgruppen og kontrolgruppen. I vores analyse har vi brugt listwise deletion,²⁴ så den primære anvendte analysegruppe er på 407 respondenter. I frasorteringsprocessen ses ingen markante ændringer i kønsfordelingen og sammensætningen af henholdsvis forsøgs- og kontrolgruppen.

Vi har etableret et tæt samarbejde med underviserne på disse kurser, hvilket vil give os mulighed for nemmere at hente oplysninger om de studerende og holde dem i undersøgelsen i en længere tidsperiode.

24. Dvs. de respondenter, der ikke har besvaret alle spørgsmål, som indgår i de spørgsmålskonstruktioner, som vi foretager analysen ud fra, er blevet sorteret fra.

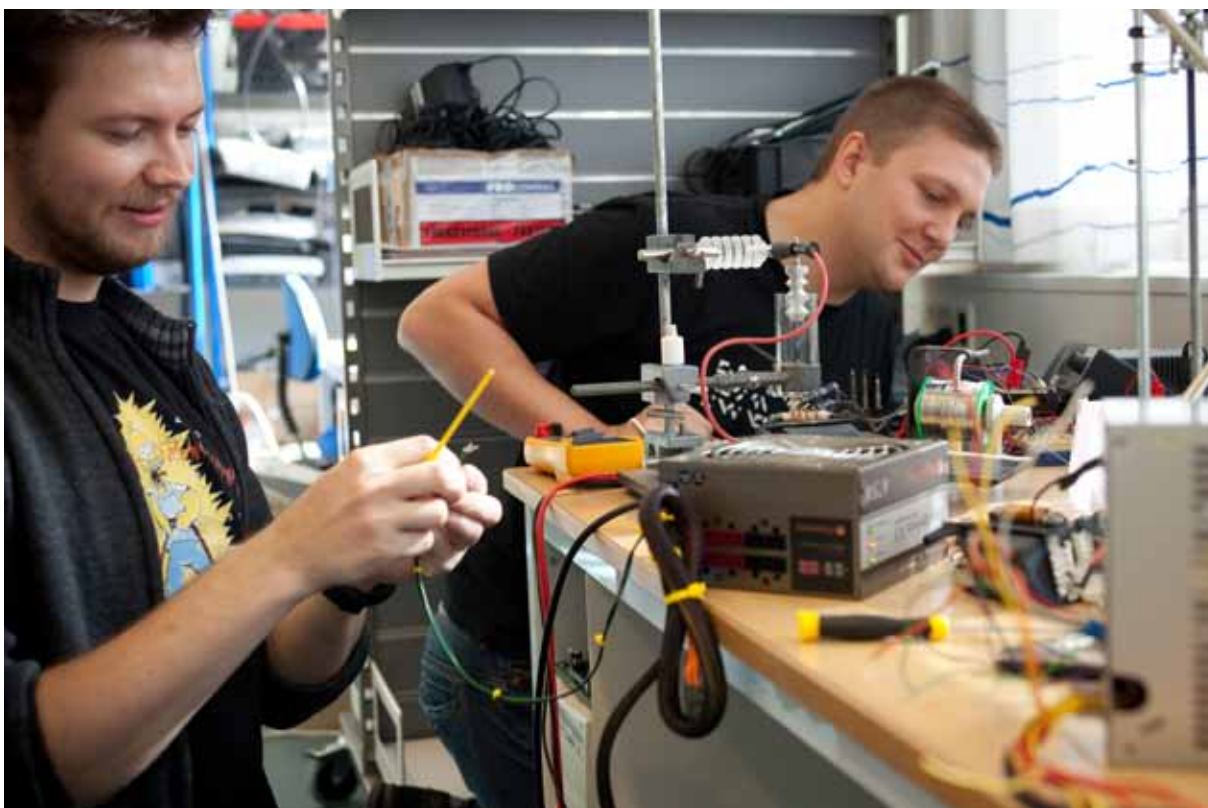
4.5. Målingerne

Uddannelsernes raison d'être er at udstyre de studerende med viden og færdigheder, der er egnet til en karriere inden for et særligt område. I forhold til entreprenørskabsuddannelse betyder dette færdigheder og viden relateret til en karriere som selvstændig. I betragtning af antallet af sektorer, discipliner og områder en iværksætter kan bevæge sig ind på, udgør dette en lang række udfordringer for en evaluering. Har en højteknologisk orienteret iværksætter brug for de samme færdigheder som en café-ejer? Er visse færdigheder lige vigtige for studerende på humaniora som for ingeniørstuderende? Er der særlige færdighedssæt, som alle entreprenørskabsundervisere bør fokusere på? Svaret er nej til de to første spørgsmål, men med hensyn til det tredje foreligger nogle første resultater, der indikerer, at dette kan være tilfældet; i hvert fald hvis fokus er på selve handlingen at starte en virksomhed.

Begrebet self-efficacy, det vil sige den enkeltes tro på hans / hendes evne til at udføre en bestemt opgave, som er udviklet af socialpsykologen Albert Bandura,²⁵ har vist sig at være et egnet mål til at forudsige, om en person vil forfølge en karriere som selvstændig erhvervsdrivende, og om dette bliver en succes eller ej. Dermed passer begrebet fint i vores undersøgelsesdesign som et mål for den kortsigtede effekt af uddannelse i entreprenørskab. For at måle udviklingen af og virkningerne af entreprenørskabsundervisning har vi brug for et måleværktøj, der giver os mulighed for at måle entreprenøriel self-efficacy. Der findes mange forskellige måleskalaer i forskningen, men problemet er, at de forskellige skalaer (dvs. grupper af spørgsmål) er temmelig heterogene, idet de fokuserer på forskellige færdigheder og evner, som formodes at være vigtige for iværksættere. Desuden bruger de alle et sprog, der er meget uvant for personer, der ikke er interesseret i erhvervsforhold og entreprenørskab. Dette giver alvorlige problemer med hensyn til validiteten og pålideligheden af målingen, og derfor har vi brug for at forfine og udvikle målinger, så de kan bruges i vores forskningsdesign.

25. Bandura, A. (1997) Self-Efficacy: The Exercise of Control. W.H. Freeman and Company. US.





Vi har diskuteret de forskellige skalaer og spørgsmål med entreprenørskabsunderviserne i vores undersøgelsesgruppe og har derefter brugt tre dominerende skalaer (alle velafprøvede og validerede) til at udvikle en mere robust skala, der er egnet til vores forskningsdesign. Vi har valgt at bruge en af de tre skalaer som grundlag for en sammenligning af de tre skalaer, fordi den er struktureret i henhold til de forskellige faser i et iværksætter-projekt. De tre skalaer overlapper i fokus med hensyn til kreativitet (creativity), dvs. iværksætterens afsøgningsfase; forvaltning og planlægning (planning), dvs. struktureringsfasen; organisering af ressourcer (marshalling), altså den iterative fase; håndtering af usikkerhed (manage uncertainty), dvs. handlingsfasen, og økonomisk viden (financial knowledge). Sidstnævnte kan ses som værende særligt vigtig for implementeringsfasen, men det kan også hævdes, at disse typer af viden og færdigheder er vigtige for alle faser af iværksætterprojektet. I betragtning af at vi bruger en kontrolgruppe med studerende, der ikke kan forventes at forstå erhvervsforhold og entreprenørskabs-terminologi, har vi ændret ordlyden af spørgsmålene, så disse er blevet mere neutrale og forståelige.

De ovennævnte fem konstruktioner passer godt til vores forskningsdesign i betragtning af den kategorisering af kurserne, som vi anvender. Der er stor enighed blandt forskere om, at disse fem kompetencer er vigtige for iværksættere, men som beskrevet ovenfor, er der uenighed om, hvilke af disse færdigheder der er vigtigst.

Ifølge standpunktet 'muligheder skabes' bør fokus være på organisering og håndtering af usikkerhed, og et kursus med fokus på dette synspunkt i læseplanerne burde derfor øge de studerendes self-efficacy i disse to færdigheder mest.

Standpunktet 'muligheder opdages' fokuserer selvfølgelig også på disse to færdigheder, men her tillægges planlægningsfærdigheder mere betydning. Inden for entreprenørskabsområdet er økonomisk viden stærkt forbundet med planlægningssevner, og et kursus med fokus på opdagelse af muligheder bør således øge de studerendes self-efficacy mest i disse to spørgsmålskonstruktioner. Med hensyn til spørgsmålene om kreativitet giver forskningslitteraturen ikke nogen indikation af, om én af disse to skoler ser kreativitet som vigtigere end den anden, så vi kan ikke opstille nogen hypotese for effekten ud fra denne spørgsmålskonstruktion.

Vores fokus på didaktiske metoder komplicerer denne tvedeling noget. Der er ingen indikation i litteraturen af, at declarative didaktik udkonkurrerer functioning didaktik på nogen af de fem færdigheder, som vi anvender. Det må dog forventes, at functioning didaktik især vil have en positiv effekt på organisering og håndtering af usikkerhed self-efficacy (altså tiltroen til at man har evner og kompetencer til at kunne håndtere usikkerhed). Dette kunne få læseren til at tro, at et kursus med fokus på opdagelse af muligheder undervist med functioning didaktik ville være det perfekte match. Vi vil dog minde disse læsere om, at vi ikke hidtil har etableret, hvilke af de fem entreprenørielle self-efficacy spørgsmålskonstruktioner der betyder mest i forbindelse med iværksætter-præstationer. I næste afsnit vil vi præsentere resultaterne fra vores første runde af dataindsamling, som bruges til at validere vores skala og støtte vores valg af forskningsdesign.

4.6. Resultater og konklusioner

På dette tidspunkt i forskningsprojektet, dvs. i den indledende dataindsamlingsfase før de studerende starter deres nye uddannelse, kan vi ikke sige noget om effekten af uddannelse i entreprenørskab. Vi kan analysere forskellene mellem vores grupper i undersøgelsesgruppen og give et indledende billede af, hvordan vores undersøgelse vil udvikle sig, og hvordan entreprenørskabsundervisning kan påvirke disse grupper på forskellige måder. Vi vil fokusere på vores fem entreprenørielle self-efficacy målinger, og hvordan disse relaterer sig til entreprenørielle holdninger, intentioner og entreprenøriel adfærd.

Før den første runde af dataindsamling i stor målestok blev udført, lavede vi mange pilotundersøgelser, hvori indgik i alt ca. 400 studerende på forskellige kurser, som alle gav resultater, der støttede validiteten af vores skala og overbeviste os om, at vi kunne fortsætte med den "rigtige" undersøgelse. Demografien og baggrundsvARIABLENE for vores undersøgelsesgruppe er præsenteret i tabel 4.2. nedenfor.





Samlet antal besvarelser	556
- Frafald pga. vitale mangler i besvarelsen	149
Anvendte besvarelser i analysen	407
Deskriptiv statistik af de 495 respondenter	
Køn	
- Mænd	61,7%
- Kvinder	38,3%
Alder (gennemsnit)	25,0
Udvekslingsstuderende	30,5%
Har nære familiemedlemmer (forældre, søskende, onkler / tanter), der er selvstændige erhvervsdrivende	58,5%
Har taget et kursus eller uddannelse tidligere	32,2%
Har deltaget i extra-curricular iværksætteraktiviteter tidligere	29,7%
Års deltidsarbejde erfaring (middel)	6,4 år
Års fuldtidsarbejde erfaring (middel)	2,3 år
Års uddannelse på fuld tid (inkl. grundskole, ungdomsuddannelse og videregående uddannelse)	15,8 år
Har alene eller sammen med andre, tidligere startet en virksomhed	22,4%
Driver alene eller sammen med andre, en forretning i dag	13,0%

Tabel 4.2. - Grundlæggende beskrivelse af undersøgelsesgruppen og data

4.6.1. Pålideligheden og validiteten af målingerne

Når en ny konstruktion af spørgsmål anvendes, er det vigtigt at validere, om der rent faktisk måles på det, vi ønsker at måle. Vi brugte en statistisk test kaldet Cronbach's Alpha test for at validere, om de forskellige underspørgsmål i spørgeskemaet blev forklaret af spørgsmålskonstruktionerne, dvs. de fem forskellige self-efficacy konstruktioner, som vi havde udledt fra tidligere skalaer. For at være sikker på, at der er en indre sammenhæng, dvs. at spørgsmålene er målinger af det samme som de andre relaterede spørgsmål i konstruktionen, bør Cronbach's Alpha score være over 0,70. Som anført i tabel 4.3. nedenfor, var vores scoringer et godt stykke over 0,70. Faktisk er vores scoringer over 0,80 for alle konstruktioner undtagen planlægningskonstruktionen, hvilket indikerer en rigtig god sammenhæng.

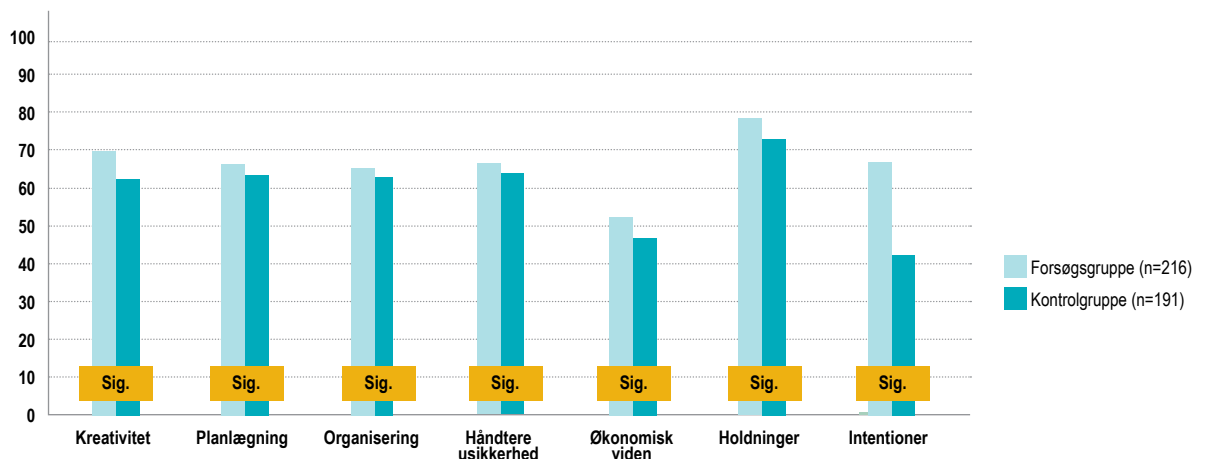
Spørgsmålskonstruktion	Cronbach's Alpha Alle	Cronbach's Alpha Forsøgsgruppe	Cronbach's Alpha Kontrolgruppe
Kreativitet	0,84	0,84	0,81
Planlægning	0,75	0,77	0,74
Organisering	0,81	0,81	0,80
Håndtere usikkerhed	0,84	0,86	0,81
Økonomisk viden	0,85	0,88	0,81
Entreprenørielle holdninger	0,84	0,84	0,81
Entreprenørielle intentioner	0,88	0,84	0,82

Tabel 4.3. - Cronbach's Alpha scorer. Den interne konsistens i vores spørgsmålskonstruktioner.

Vi ønskede også at teste, om vores skala var pålidelig i forhold til de studerende i kontrolgruppen; kunne de studerende forstå ordlyden? Vi udførte dernæst separate Cronbach's Alpha test på de to grupper, som også præsenteres i tabel 4.1. Det er klart, at scorerne for kontrolgruppen er lavere, men ikke meget, og de er alle et godt stykke over den kritiske 0,70 score, hvilket indikerer en pålidelig indre sammenhæng, og at de studerende i kontrolgruppen forstår ordlyden af spørgsmålene.

4.2. Forskelle mellem de studerende i forsøgsgruppen og i kontrolgruppen

For at kunne foretage en fyldestgørende konsekvensanalyse bør individerne i forsøgsgruppen (altså de, der får behandling) og kontrolgruppen (altså de, der ikke får nogen behandling) være meget ens. Vi gennemførte derfor statistiske test, såkaldte t-test, for at undersøge, hvordan middelværdierne for de to grupper var forskellige på hver konstruktion, og om forskellene mellem de to grupper var statistisk signifikante. Resultaterne er præsenteret i figur 4.2.



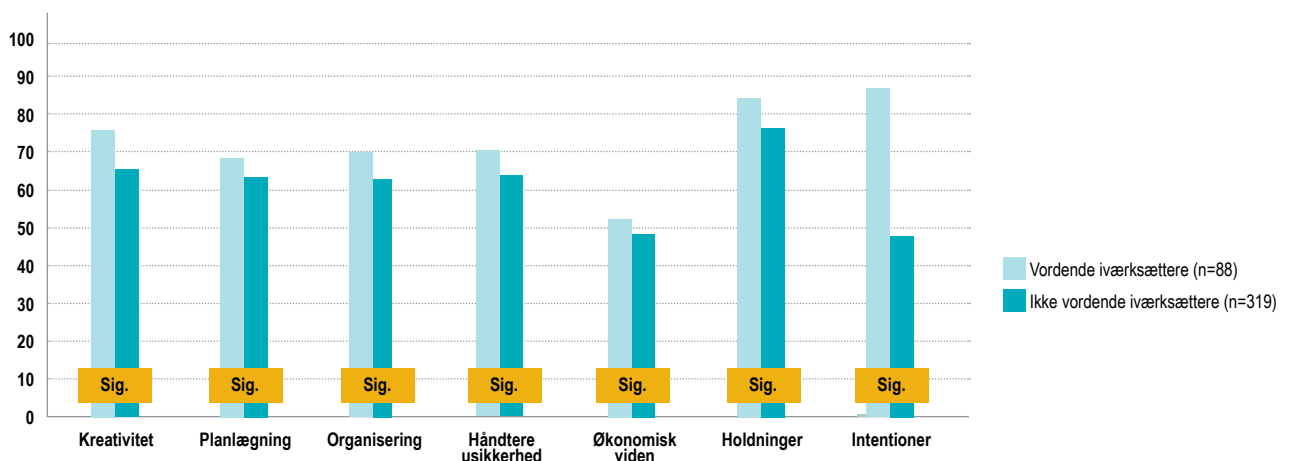
Figur 4.2. - Middelværdierne mellem forsøgsgruppen og kontrolgruppen i vores fem entreprenørielle self-efficacy konstruktioner samt holdninger og intentioner. (Sig. står for signifikant forskel.)

Det skal bemærkes, at de forskellige konstruktioner er målt med et forskelligt antal spørgsmål, men alle bruger en skala fra 1-7. For anskuelighedens skyld har vi omregnet disse konstruktioner til den samme måleenhed, så de kan sammenlignes med hinanden. Alle statistiske tests er dog udført med de oprindelige data.

Der var en signifikant forskel mellem de to grupper på alle konstruktioner på et 1 pct. niveau, bortset fra planlægning og organisering som kun viste en signifikant forskel på et 5 pct. niveau, hvilket er det signifikansniveau vi anvender.²⁶ Dette indikerer, at de studerende i forsøgsgruppen og i kontrolgruppen er forskellige med hensyn til entreprenøriel self-efficacy, holdninger og intentioner. Det er meget sandsynligt, at nogle af de studerende på kurserne allerede er meget positive over for entreprenørskab, allerede inden de starter kurset. Dette er ikke ideelt, når man vil udføre en konsekvensanalyse, men så længe variablene er kendte, er de enkle at kontrollere for. Der kan også være andre faktorer foruden valget af uddannelsen, der kan forklare forskellen mellem de to grupper studerende; fx om de er vordende iværksættere eller ej, hvilket vi vil vende tilbage til nedenfor.

4.6.3. Vordende iværksættere

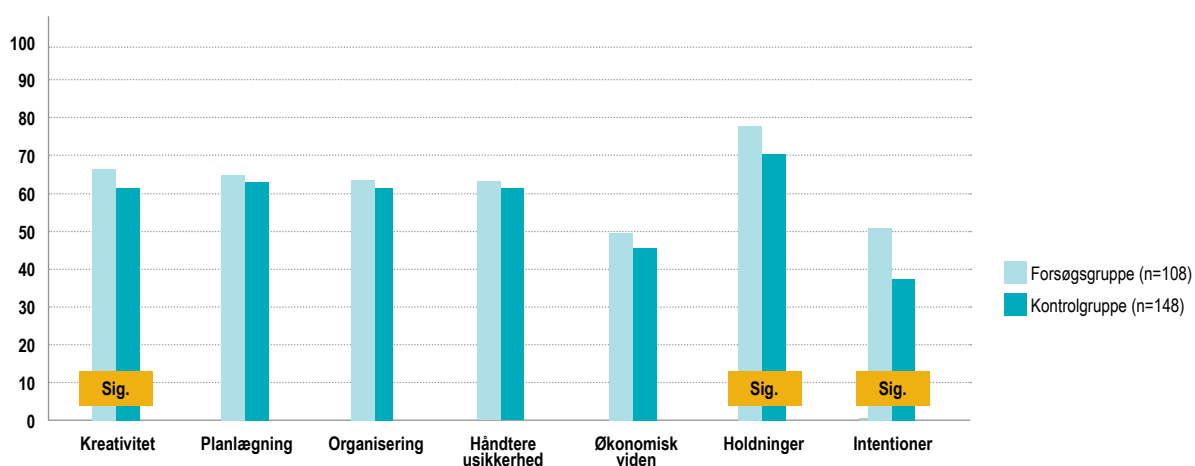
Vordende iværksættere, dvs. personer som aktivt forsøger at starte en ny virksomhed, er sjældne i befolkningen og ofte ganske svære at identificere i modsætning til fx ejere af små virksomheder og beskæftigede og ledige. I vores undersøgelse har vi identificeret vordende iværksættere ved at stille dem spørgsmålet: Forsøger du for alvor at starte en virksomhed i modsætning til blot at evaluere en idé ud af interesse, eller som en akademisk øvelse? Hvis de svarede positivt på dette spørgsmål, blev de bedt om at sætte kryds på en liste over 19 iværksætteraktiviteter. Hvis de markerede to eller flere, identificerede vi dem som vordende iværksættere. 88 personer, svarende til 22 pct., er identificeret som vordende iværksættere. 67 af disse vordende iværksættere, blev fundet i forsøgsgruppen og 21 i kontrolgruppen. Hvis vores skala måler den faktiske entreprenørielle self-efficacy foruden holdninger og intentioner, bør der være en stor og signifikant forskel mellem "almindelige" studerende og studerende, som er vordende iværksættere. Vi har derfor foretaget statistiske test af den gennemsnitlige forskel (t-test) mellem de to grupper. Resultaterne præsenteres i figur 4.3. nedenfor.



Figur 4.3. - De gennemsnitlige forskelle mellem ikke vordende iværksættere og vordende iværksættere i vores fem entreprenørielle self-efficacy konstruktioner samt holdninger og intentioner. (Sig. står for signifikant forskel.)

26. Signifikans-niveauet fortæller, hvor sikre vi er på, at vores resultater er rigtige. Vi er 99 pct. sikre, når niveauet er 1 pct.

Det er tydeligt, at forskellene mellem de to grupper er store. Forskellen for disse grupper er signifikant på et 1 pct. niveau for alle konstruktioner undtagen planlægning, som er signifikant på 5 pct. niveau. Med andre ord synes vores måling at måle entreprenøriel self-efficacy, holdninger og intentioner på en passende måde. Det mest interessante aspekt ved søjlerne i figur 4.3. er dog, når de sammenlignes med søjlerne i figur 4.2. Værdierne for de vordende iværksættere er langt højere end for forsøgsgruppen; værdierne for de "almindelige" studerende, dvs. studerende, der ikke forsøger at starte en virksomhed for øjeblikket i figur 4.3., er næsten identiske med de studerende i kontrolgruppen i figur 4.2.; dette på trods af, at gruppen også indeholder 170 studerende fra forsøgsgruppen. Dette indikerer, at forskellen mellem de to grupper kan være drevet af iværksættererfaring. For at teste om forskellene mellem "almindelige" studerende i de to grupper forsvinder, hvis vi kontrollerer for iværksættererfaring, udførte vi en test, hvor studerende, der er vordende iværksættere, driver en virksomhed for øjeblikket eller har drevet en virksomhed, ikke blev inkluderet. I figur 4.4. præsenteres resultatet af denne test.

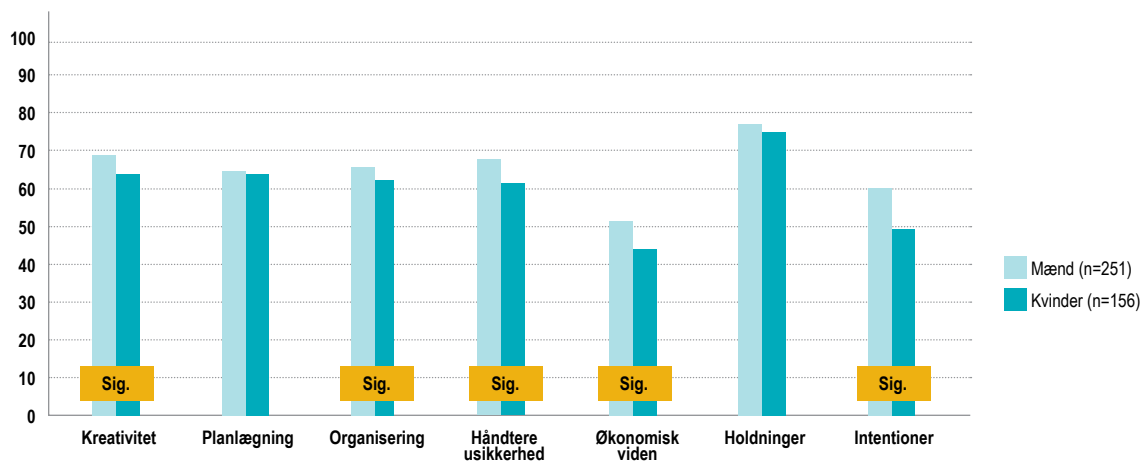


Figur 4.4. - De gennemsnitlige forskelle mellem forsøgsgruppen og kontrolgruppen i de fem entreprenørielle self-efficacy konstruktioner samt holdninger og intentioner, når der kontrolleres for iværksættererfaring. (Sig. står for signifikant forskel.)

Forskellen mellem de to grupper udlignes, når vi kontrollerer for iværksættererfaring, og den statistiske forskel mellem de to grupper forsvinder faktisk for planlægning, organisering, håndtering af usikkerhed og økonomisk viden. Kreativitet-konstruktionen såvel som holdning- og intention-konstruktionerne forbliver dog markant forskellige. Dette tyder på, at forskellen mellem de "almindelige" studerende, altså dem uden iværksættererfaring, i de to grupper ikke er så væsentlig, især når det kommer til entreprenøriel self-efficacy. Dette er af stor interesse for os, fordi det er mest sandsynligt, at denne gruppe af studerende bliver påvirket af uddannelse i entreprenørskab. Hvis en studerende allerede har iværksættererfaring, kan uddannelse forbedre den enkeltes viden og færdigheder inden for området, men det vil være svært at argumentere for, at det er på grund af entreprenørskabsundervisningen, at denne person har valgt at forfølge en karriere som selvstændig.

4.6.4. Kønsfordelingen

Der er 156 kvinder i vores undersøgelsesgruppe (forsøgsgruppe og kontrolgruppe), svarende til ca. 38 pct. De er nogenlunde ens fordelt med 80 i forsøgsgruppen og 76 i kontrolgruppen, så køns effekten er marginal. Kvinder er i gennemsnit langt mindre tilbøjelige til at forfølge en karriere som selvstændig,²⁷ hvilket også er tydeligt i vores data. Ud af de 112 vordende iværksættere som vi fandt i vores totale stikprøve, er kun 30 (27%) kvinder. Når vi tester for forskelle mellem mænd og kvinder for de syv konstruktioner, er resultaterne tydelige. Som vist i figur 4.5., har kvinder markant lavere værdier på alle konstruktioner bortset fra planlægning og entreprenørielle attituder.



Figur 4.5. - De gennemsnitlige forskelle mellem mænd og kvinder i vores fem entreprenørielle self-efficacy konstruktioner samt holdninger og intentioner. (Sig. står for signifikant forskel.)

Disse forskelle kan være overfladiske, hvis sagen er, at kvinder er mere sandfærdige om deres egne evner. Forskellen mellem mænd og kvinder med hensyn til vordende iværksættere tyder dog på, at disse er de sande værdier, og at kvinder i gennemsnit har væsentligt lavere entreprenøriel self-efficacy i forhold til alle færdighederne, undtagen planlægning. Der er således en reel køns effekt i vores undersøgelsesgruppe. En interessant observation er, at vi ikke kan finde en signifikant forskel mellem mænd og kvinder med hensyn til holdninger til entreprenørskab. På baggrund af disse resultater, bør det ses som positivt, at der er en så betydelig mængde af kvinder (40%) i vores forsøgsgruppe.

4.7. Fremtidig forskning

De resultater, vi har præsenteret her, skal ses som foreløbige resultater, der beskriver vores datasæt og validerer vores måleværktøjer. Den longitudinale karakter af vores forskningsdesign gør det først muligt at præsentere konkrete resultater, efter anden runde af dataindsamlingen er gennemført.

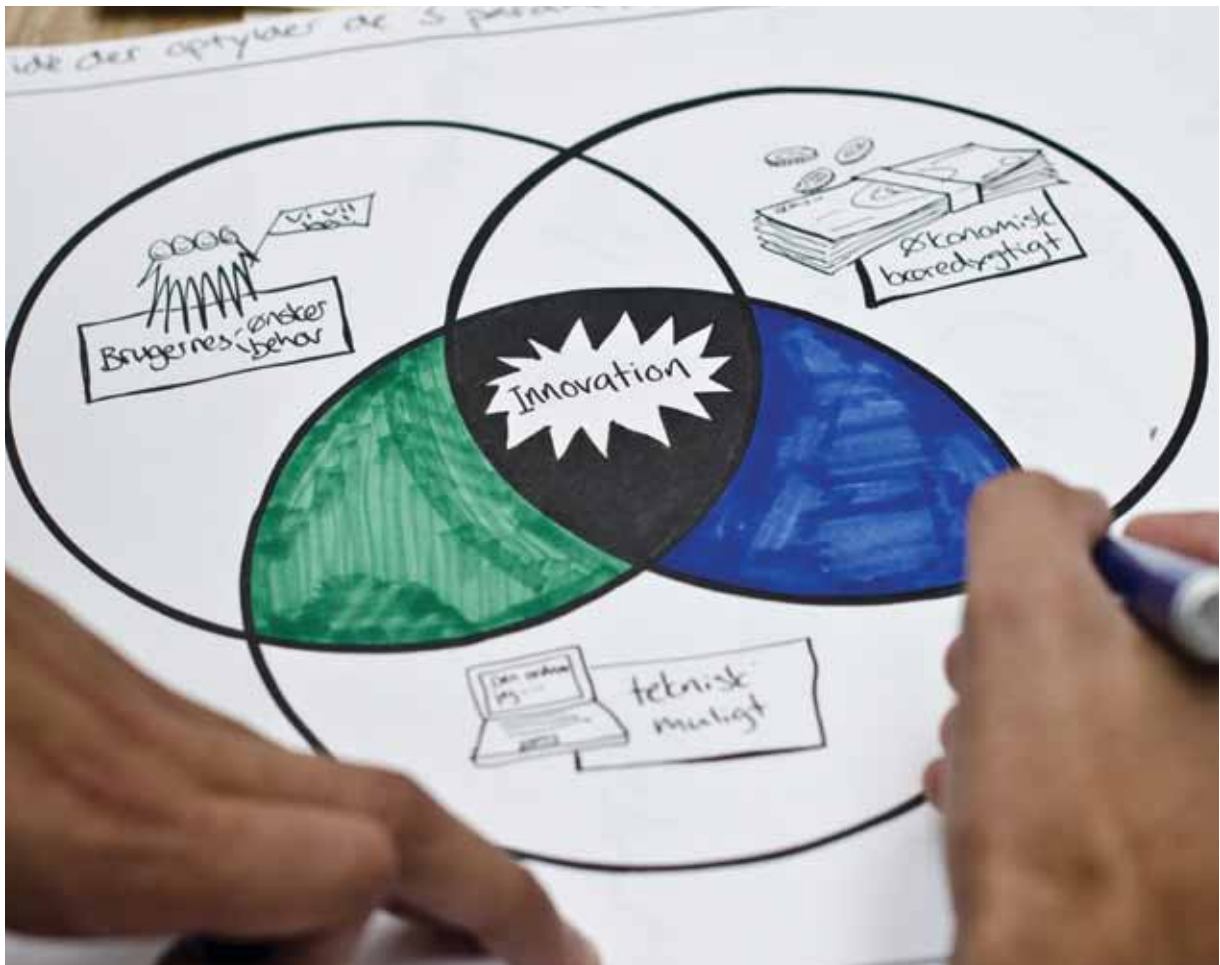
Vi har konstateret, at vores entreprenørielle self-efficacy skala er velegnet til måling af entreprenøriel adfærd, men vi er faktisk først og fremmest interesseret i, hvordan ændringer i disse konstruktioner hænger sammen med adfærd. Det bliver interessant at kunne fastslå, om en ændring i en af disse konstruktioner er af større betydning end andre, når det kommer til intentioner og vordende iværksætteri (nascency).

27. Blandt voksne iværksættere er 73 pct. mænd og 27 pct. kvinder (målt i 2007). Kilde: Erhvervs- og Byggestyrelsen. www.ebst.dk.

Vores forskningsdesign er også først og fremmest fokuseret på kurserne som enhed for analyse, men da vores mål er at opbygge databaser, kan en del interessante spørgsmål fokuseret på enkeltpersoner også blive stillet. Af særlig interesse kunne være mængden af vordende iværksættere i vores undersøgelsesgruppe. Disse er meget sjældne i den samlede befolkning og svære at identificere. De 88 vordende iværksættere svarer til 22 pct. af alle anvendte respondenter. Det kunne forventes, at mange af de studerende i forsøgsgruppen er vordende iværksættere, og dette er faktisk også tilfældet; 31 pct. af de studerende i denne gruppe er kategoriseret som hørende til denne gruppe. Vi er dog meget overraskede over at opdage, at hele 11 pct. af de studerende i kontrolgruppen er vordende iværksættere. Denne andel er langt højere end i befolkningen i gennemsnit, især for vores aldersgruppe. En person, der starter virksomhed i Danmark, er i gennemsnit 38 år;²⁸ i vores undersøgelsesgruppe er gennemsnittet 25 år. I Global Entrepreneurship Monitor-undersøgelsen 2007 er fastslået, at vordende iværksættere kun udgjorde 2,3 pct.²⁹ af befolkningen. Antallet af vordende iværksættere, både i forsøgsgruppen og i kontrolgruppen er således meget højt. Dette indikerer, at akademisk uddannelse på højt niveau er positivt i forhold til iværksætteraktiviteten. Dette styrker de resultater, der blev præsenteret i Iværksætterindeks 2009, hvor det blev præsenteret, at betydningen af uddannelse er stigende for iværksættere.

28. Kilde: Iværksætterindeks 2009. Erhvervs- og Byggestyrelsen. Version nr. 1.0 af 06-11-2009.

29. Kilde: Growth-Entrepreneurship in Denmark 2007 – studied via Global Entrepreneurship Monitor. Thomas Schøtt, Syddansk Universitet.





4.8. Opsummering

I denne del af rapporten har vi præsenteret de første resultater af vores langsigtede undersøgelse af effekterne af forskellige former for uddannelse i entreprenørskab på kandidatniveau på danske universiteter.

Vi kan ikke på nuværende tidspunkt sige noget om de forskellige virkninger af kurserne, indholdet og de didaktiske metoder, men vi kan analysere vores måleinstrumenter og sammenligne forskellige undergrupper i vores undersøgelsesgruppe. Det er tydeligt, at vores instrument har en god indre sammenhæng og fungerer godt med en kontrolgruppe, hvilket er afgørende ved udførelse af en konsekvensanalyse. Det står også klart, at vores instrument måler entreprenøriel self-efficacy, fordi de vordende iværksættere i vores undersøgelsesgruppe har signifikant højere værdier på alle konstruktioner (grupper af færdigheder).

Antallet af vordende iværksættere i vores undersøgelsesgruppe er 88, svarende til 22 pct., hvilket er langt højere end i den gennemsnitlige befolkning (2,3%). Dette gør vores undersøgelsesgruppe særligt interessant, når det kommer til forskning i opstartsaktiviteter. Vi har også oplevet en betydelig forskel mellem kvinder og mænd med hensyn til alle entreprenørielle self-efficacy konstruktioner bortset fra planlægning, men også, at der er langt færre kvinder, der er vordende iværksættere. Sidstnævnte indikerer, at disse værdier er reelle værdier og ikke bare en forskel i, hvor sandfærdige mænd og kvinder er om deres entreprenørielle self-efficacy.

Når vores forsøgsgruppe blev sammenlignet med kontrolgruppen, kunne vi identificere væsentlige forskelle på alle konstruktioner i vores skala. Dette tyder på, at de unge, der vælger entreprenørskabsuddannelse, allerede er positive over for entreprenørskab, hvilket kan skabe alvorlige problemer for vores forskningsdesign. Vi fandt dog også, at forskellen mellem grupperne udjævnes, når vi kontrollerede for iværksættererfaring. Dette indikerer, at forskellen mellem de studerende uden iværksættererfaring i de to grupper ikke er så stor og at forudindtagethed, i forhold til de konstruktioner, som vi måler på, ikke synes at være til stede.



Afsluttende bemærkninger

I denne rapport har vi præsenteret to forskellige undersøgelser, som Fonden for Entreprenørskab – Young Enterprise har gennemført i 2011. Begge undersøgelser er led i langsigtede projekter, som vil kunne give værdifuld viden om effekter af entreprenørskabsundervisning.

I langtidsstudiet i grundskolen har vi målt første gang på eleverne, mens de går i 9. klasse, altså tæt på overgangen enten til videre uddannelse eller til arbejdsmarkedet. Gruppen består af 2.000 danske unge repræsentative for årgang 1996 på køn, alder og geografi. Det er unge på 15 år, der formodentlig stadig bor hos deres forældre og er under stor indflydelse af det meget nære miljø.

Undersøgelsen gav interessante resultater, idet vi ikke som forventet i analysen kunne konstatere nogen sammenhæng mellem entreprenørskabsundervisning og de variabler, der traditionelt anses som indikatorer på fremtidigt entreprenørskab. Dette gælder de unges intentioner om at starte en virksomhed, om de er i færd med at starte en virksomhed og deres entreprenørielle adfærd (om og hvordan de deltager i aktiviteter uden for skolen). Derimod så vi en sammenhæng med de unges ambitioner, forbundethed med skole og samfund samt tro på fremtiden. Analysen viste, at gruppen af unge, der havde deltaget i entreprenørskabsundervisning, var signifikant gladere for at gå i skole, og de, der havde fået undervisning i Klassisk entreprenørskab, havde derudover en større forståelse af deres egen rolle og værdi i samfundet.

På dette uddannelsesniveau tyder det altså på, at uddannelse i entreprenørskab fokuserer på, at få de unge til at forstå, hvordan de praktisk kan anvende og kombinere deres viden fra forskellige felter til at skabe værdi, samt at forstå vigtigheden af at tage ansvar for sin læringsproces. Dette vil klæde dem godt på til senere niveauer i uddannelsessystemet, der vil have et større fokus på reelle entreprenørielle aktiviteter.

Næsten alle unge er positive over for iværksætteri og over halvdelen har lyst til at starte egen virksomhed; dette gælder både for drenge og piger; der ses ingen forskel. Det overraskede os, at 2,4 pct. af de unge allerede var i gang med at starte en virksomhed, hvilket svarer til andelen i den voksne befolkning (2,3%).³⁰

30. Ibid.

Vi fandt i analysen af de unges besvarelser, at der er en tendens til, at eleverne ikke er så konsekvente i deres svar, hvilket kan tilskrives deres unge alder og uddannelsesniveau. Vi vil nu følge de unge over en årrække og forventer at se ændringer i forhold til deres måde at besvare spørgsmålene på, efterhånden som de bliver ældre. Der var som sagt en del 'støj' eller inkonsekvens i deres besvarelser i denne første måling. Det bliver interessant at se, om vi i senere analyser kan se en udvikling også i forhold til de unges forholden sig til iværksætteri.

I anden del af rapporten har vi præsenteret undersøgelsen af universitetskurser på kandidatniveau. Respondenterne i denne undersøgelse er i gennemsnit 25 år og ved at starte på sidste del af deres uddannelse. Undersøgelsesgruppen består af 407 studerende fordelt i en forsøgsgruppe, som deltager i entreprenørskabsundervisning, og en kontrolgruppe, som ikke gør.

En stor del af dette projekt går ud på at udvikle et troværdigt undersøgelsesdesign, der kan anvendes til at måle effekten af forskellige typer entreprenørskabsundervisning. I denne undersøgelse går vi langt dybere i målingen af selve undervisningen end i grundskoleundersøgelsen, og fokuserer især på undervisningens effekt på respondenternes entreprenørielle self-efficacy, dvs. de studerendes tillid til at de er i stand til at udføre entreprenørielle aktiviteter. Analysen viser, at der er en god indre sammenhæng i konstruktionen af spørgeskemaet, og vi har fået verificeret, at det rent faktisk måles på entreprenøriel self-efficacy. Undersøgelsesdesignets longitudinale karakter gør, at det først er muligt at præsentere konkrete resultater efter anden runde dataindsamling, men vi har i første omgang fået testet og etableret egnede måleværktøjer.

Vi har dog også kunnet udlede nogle få ting, som for eksempel andelen af vordende iværksættere, altså personer der er i færd med at starte virksomhed. Andelen af vordende iværksættere lå forventeligt højt på 31 pct. i den gruppe af studerende, der deltager i entreprenørskabsundervisning, men også i kontrolgruppen er hele 11 pct. vordende iværksættere. I lighed med resultatet fra undersøgelsen i grundskolen viser analysen også her, at andelen af mænd, der er i færd med at starte virksomhed er langt større end andelen af kvinder.

Vi vil også følge denne gruppe over en årrække og måle på effekten af undervisningen igen efter det første år af kandidatstudiet, og efter de har afsluttet uddannelsen. På længere sigt, hvor effekter i form af opstart af virksomheder sandsynligvis giver større udslag, følger vi dem ét, tre og fem år efter afsluttet eksamen.

Disse undersøgelser vil på sigt give os viden om, hvad der virker og hvorfor det virker, altså hvilken undervisning der giver hvilke effekter. Det vil kunne udnyttes i arbejdet med at udvikle uddannelser i entreprenørskab og være af stor værdi i forhold til satsningerne i uddannelsesverdenen. Det vil være ny viden, som både vil være til gavn på det praktiske niveau i klasseværelserne blandt lærere og undervisere og på det strategiske plan blandt uddannelsesledere og politikere.



Bilag

Bilag 1 Spørgeskema til Langtidsstudie i grundskolen – 9. klasse projektet

50

Bilag 2 Spørgeskema til Undersøgelse af universitetskurser på kandidatniveau

53

Bilag 1 – Spørgeskema til Langtidsstudie i grundskolen – 9. klasse projektet

Kære xxxx xxxxxx

Har du lyst til at deltage i en undersøgelse og få en gratis biografbillet? Hvis du svarer på spørgsmålene i det skema, som vi har vedlagt, og sender det retur til os, sender vi til gengæld en biografbillet til dig.

Spørgsmålene i skemaet handler om, hvad du har lært i skolen, hvad du laver i din fritid og hvad du tænker om din fremtid. Vi vil undersøge hvordan det, du lærer i skolen, har indflydelse på, hvad du vælger at gøre i dit liv med hensyn til uddannelse og arbejde.

Vi har fået Datatilsynets godkendelse til projektet og dine kontaktoplysninger fra cpr.-registret i Sundhedsstyrelsen, og du vil i undersøgelsen være anonym. Dvs. dine personlige oplysninger vil ikke fremgå af den rapport, som bliver udarbejdet på baggrund af spørgeskemaundersøgelsen. Vi kontakter i alt 2.000 unge, som er udvalgt til at være repræsentative for årgang 1996. Vi vil gerne følge jer gennem en årrække, så du vil derfor høre fra os ca. en gang om året.

Undersøgelsen er en del af det arbejde vi i Fonden for Entreprenørskab – Young Enterprise udfører for bl.a. Undervisningsministeriet for at flere elever og studerende går ud af skolen med kompetencer og lyst til at starte nye projekter, aktiviteter og virksomheder.

Vi håber meget, at du har lyst til svare på vores spørgsmål. Det er af stor betydning for projektet, at vi får så mange svar som muligt, så vi kan få et godt og præcist billede af hvilken effekt entreprenørskabsundervisning har. Resultaterne af undersøgelsen vil på sigt også få betydning for undervisningen i folkeskolen, ungdomsuddannelser og de videregående uddannelser. Hvis du eller dine forældre har lyst, kan I læse mere om os og projektet på www.ffe-ye.dk.

Vælger du at besvare spørgeskemaet, udfylder du det bare og sender det retur i kuverten, og du vil så modtage en biografbillet fra os i løbet af en uges tid.

Du har også mulighed for at besvare spørgeskemaet på denne adresse: <http://www.surveymonkey.com/s/langtidsstudie>. Skriv blot dette ID-nr. xxx, når du kommer ind på første side.

På forhånd mange tak for hjælpen.

Med venlig hilsen

Lene Vestergaard

Teamleder, Viden & Analyse

Mobil: +45 2442 0675 Email: lene@ffe-ye.dk

Ejlskovsgade 3D | 5000 Odense C | www.ffe-ye.dk

Entreprenørskab - Fra ABC til ph.d.!

Landsdækkende undersøgelse af effekten af undervisning i entreprenørskab – okt. 2011

Sæt kryds i forhold til hvor enig du er:	Slet ikke		Helt enig	
1. I skolen har jeg arbejdet med projekter og på tværs af fag.	1	2	3	4
2. I skolen er jeg blevet undervist i internationale forhold og fået kendskab til andre kulturer.	1	2	3	4
3. I skolen bliver der lagt vægt på iværksætterens rolle i samfundet.	1	2	3	4
4. I skolen er jeg blevet undervist i at skabe en ny aktivitet eller starte en virksomhed.	1	2	3	4
5. I skolen er jeg blevet undervist i økonomi og marked.	1	2	3	4
6. I skolen har vi samarbejdet med lokale virksomheder, kommunen, foreninger og lignende.	1	2	3	4
7. Hvor mange aktiviteter deltager du i uden for skolen? For eksempel: sport, kultur, politik, friluftsliv, frivilligt arbejde. O 0 O 1-2 O 3-4 O 5 eller flere				
8. Har du styret eller været leder af en aktivitet eller et projekt uden for undervisningen?	O Ja	O Nej		
9. Har du startet en aktivitet eller et projekt uden for undervisningen?	O Ja	O Nej		
10. Skriv de tre job, du bedst kunne tænke dig i fremtiden:				
1. _____				
2. _____				
3. _____				

Sæt kryds i forhold til hvor enig du er:	Slet ikke		Helt enig	
11. Føler du, at du har noget at bidrage med til samfundet?	1	2	3	4
12. Jeg kan nævne 5 ting, som andre kan lide ved mig.	1	2	3	4
13. Jeg arbejder hårdt i skolen	1	2	3	4
14. Mine klassekammerater irriterer/generer mig tit.	1	2	3	4
15. Jeg får en god fremtid. / Jeg klarer mig godt i fremtiden	1	2	3	4
16. Der er ikke meget, der er unikt eller specielt ved mig.	1	2	3	4
17. Jeg kan godt lide at gå i skole.	1	2	3	4
18. Jeg kan stort set lide alle i min klasse.	1	2	3	4
19. Hvis jeg klarer mig godt i skolen, vil det hjælpe mig i fremtiden.	1	2	3	4
20. Jeg kan nævne 3 ting, som andre unge kan lide ved mig.	1	2	3	4
21. Jeg keder mig tit i skolen.	1	2	3	4
22. Jeg kan godt lide at arbejde sammen med mine klassekammerater.	1	2	3	4
23. Jeg laver ting uden for skolen for at forberede mig på min fremtid.	1	2	3	4
24. Jeg kan godt lide mig selv.	1	2	3	4
25. Jeg klarer mig godt i skolen.	1	2	3	4
26. Jeg kommer godt ud af det med de andre i klassen.	1	2	3	4
27. Jeg laver mange ting for at forberede mig på min fremtid.	1	2	3	4
28. Jeg har specielle hobbyer, færdigheder eller talenter.	1	2	3	4
29. Jeg har det godt med mig selv, når jeg er i skole.	1	2	3	4
30. Mine klassekammerater kan godt lide mig.	1	2	3	4
31. Jeg spekulerer tit over min fremtid.	1	2	3	4
32. Jeg har helt specielle interesser eller færdigheder, som gør mig interessant.	1	2	3	4
33. Det er vigtigt for mig, at jeg klarer mig godt i skolen.	1	2	3	4
34. Jeg slås eller skændes sjældent med andre i skolen.	1	2	3	4

36. Har du planer om at tage en ungdomsuddannelse?
 O stx/hf (almene gymnasium) O hhx O htx O eud (erhvervsuddannelse) O hg Andet _____ O Nej
37. Har du, dine forældre (mor eller far/begge) eller bedsteforældre rødder i en anden kultur end dansk? O Ja O Nej
38. Hvor lang uddannelse har dine forældre (den, der har længst uddannelse)?
 O Folkeskole O Ungdomsuddannelse O Kort videregående (2-3 år, erhvervsakademi)
 O Mellemlang videregående (3-4 år, professionshøjskole) O Lang videregående (universitet)
39. Har din far og mor egen virksomhed/forretning?
 O Ja – begge O Ja – mor O Ja – far O Nej
40. Kender du nogen, der har startet egen virksomhed/forretning inden for de seneste 3 år? O Ja O Nej
41. Har du arbejde ved siden af skolen?
 O Ja – 2 dage eller flere om ugen O Ja – 1 dag om ugen O Ja – sjældnere end 1 gang om ugen O Ja – Arbejder kun i ferier/sommerferien
 O Nej – har ikke noget arbejde ved siden af skolen
42. Har du arbejdet /arbejder du i en nystartet virksomhed/forretning (maks. 3 år gammel)? O Ja O Nej

Sæt kryds i forhold til hvor enig du er:	Værdiløst			Værdifuldt
43. Generelt så er iværksætter...	1	2	3	4

Sæt kryds i forhold til hvor enig du er:	Skuffende			Berigende
44. Generelt så er iværksætter...	1	2	3	4

Sæt kryds i forhold til hvor enig du er:	Negativ			Positiv
45. Generelt så er iværksætter...	1	2	3	4

46. Kunne du tænke dig at starte en virksomhed/forretning? O Ja O Nej
47. Hvis Ja, hvornår? O Inden for det næste år O Efter min ungdomsuddannelse O Efter mine universitetsstudier O Efter jeg har arbejdet et par år
48. Er du i gang med at starte en virksomhed/forretning? O Ja O Ja, som en skoleopgave O Nej – spring resten af spørgsmålene over
49. Bruger du meget tid på at tænke på din virksomhed/forretning? O Ja O Nej
50. Har du lavet en forretningsplan? O Ja, jeg har skrevet en O Ja, i mit hoved O Nej
51. Har du undersøgt om der er et marked for eller efterspørgsel efter din forretningsidé? O Ja O Nej
52. Har du investeret egne penge i din virksomhed/forretning? O Ja O Nej
53. Har du søgt penge til at udvikle din virksomhed/forretning? O Ja O Nej
54. Hvis ja, hvor? O I banken O Hos mine forældre O Hos venner O Andet _____

Tak, fordi du udfyldte skemaet. Du vil modtage en biografbillet med posten ca. en uge efter vi har modtaget din besvarelse. Det vil sige, jo hurtigere du sender skemaet tilbage til os, jo hurtigere kan du komme i biografen.

Hvis du eller dine forældre har spørgsmål til projektet eller bare gerne vil høre nærmere, er I velkommen til at kontakte os.

Med venlig hilsen Lene Vestergaard

Bilag 2 – Spørgeskema til Undersøgelse af universitetskurser på kandidatniveau

The impact of educational design on entrepreneurial intentions

The Danish Foundation for Entrepreneurship / Young Enterprise is performing a major research project, in collaboration with Copenhagen Business School, to investigate the impact of educational design on entrepreneurial behavior and performance. The goal of the project is to increase our understanding of how to create better entrepreneurship education.

You are asked to participate in a longitudinal survey that will take next to nothing of your time. We want to measure your entrepreneurial intention before and after your course in order to establish in what way it has an effect. We would also like to follow you longitudinally and follow up with a questioner 1, 3 and 5 years after you finished this course. All questionnaires will be sent to you by email. Your responses will be used for research purposes only and your answers will be treated as confidential, so please answer each question as honestly as possible. Your participation is very valuable to us!

Thank you for your participation!

Kåre Moberg

The Danish Foundation for Entrepreneurship / Young Enterprise and CBS

How much confidence do you have in your ability to....?	Low						High
1. Lead and manage a team	1	2	3	4	5	6	7
2. Identify ways to combine resources in new ways to achieve goals	1	2	3	4	5	6	7
3. Improvise when I do not know what the right action/decision might be in a problematic situation	1	2	3	4	5	6	7
4. Manage time in projects	1	2	3	4	5	6	7
5. Tolerate unexpected change	1	2	3	4	5	6	7
6. Brainstorm (come up with) new ideas	1	2	3	4	5	6	7
7. Put together the right group/team in order to solve a specific problem	1	2	3	4	5	6	7
8. Conduct analysis for a project that aims to solve a problem	1	2	3	4	5	6	7
9. Read and interpret financial statements	1	2	3	4	5	6	7
10. Form partnerships in order to achieve goals	1	2	3	4	5	6	7

In general, starting a business is...							
11. Worthless	1	2	3	4	5	6	Worthwhile 7
12. Dissapointing	1	2	3	4	5	6	Rewarding 7
13. Negative	1	2	3	4	5	6	Positive 7

How much confidence do you have in your ability to....?	Low						High
14. Persist in the face of setbacks	1	2	3	4	5	6	7
15. Identify potential sources of resources	1	2	3	4	5	6	7
16. Network (i.e. make contact with and exchange information with others)	1	2	3	4	5	6	7
17. Set and achieve project goals	1	2	3	4	5	6	7
18. Perform financial analysis	1	2	3	4	5	6	7
19. Learn from failure	1	2	3	4	5	6	7
20. Get others to identify with and believe in my visions and plans	1	2	3	4	5	6	7
21. Manage uncertainty in projects and processes	1	2	3	4	5	6	7
22. Design an effective project plan to achieve goals	1	2	3	4	5	6	7
23. Exercise flexibility in complicated situations when both means and goals are hard to establish	1	2	3	4	5	6	7
24. Clearly and concisely explain verbally/in writing my ideas in everyday terms	1	2	3	4	5	6	7
25. Work productively under continuous stress, pressure and conflict	1	2	3	4	5	6	7
26. Think outside the box	1	2	3	4	5	6	7
27. Control costs for projects	1	2	3	4	5	6	7
30. Make decisions in uncertain situations when the outcomes are hard to predict	1	2	3	4	5	6	7
29. Identify opportunities for new ways to conduct activities	1	2	3	4	5	6	7
30. Estimate a budget for a new project	1	2	3	4	5	6	7
31. Identify creative ways to get things done with limited resources	1	2	3	4	5	6	7
32. Proactively take action and practically apply your knowledge	1	2	3	4	5	6	7

To what extent do you agree to the following statements	Do not agree						Agree
33. For each problem I will find a solution	1	2	3	4	5	6	7
34. In difficult situations I will find a way	1	2	3	4	5	6	7
35. No task is too difficult for me	1	2	3	4	5	6	7
36. I master difficult problems	1	2	3	4	5	6	7
37. There is no task which is too demanding for me	1	2	3	4	5	6	7
38. I even master new tasks without problems	1	2	3	4	5	6	7
39. I welcome every new challenge	1	2	3	4	5	6	7
40. I can master difficulties	1	2	3	4	5	6	7
41. I have a lot of confidence in myself	1	2	3	4	5	6	7
42. I always find a solution to a problem	1	2	3	4	5	6	7

43. It is very likely that I will start up a business within...

- The next year Three years Five years Ten years Never

44. When you think of the word 'entrepreneur', how closely do you fit that image? Please type a number from 0 (does not fit at all) to 100 (fits perfectly). _____

My family and friends...	Do not agree						Agree
45. Support my decision no matter what my career choice might be	1	2	3	4	5	6	7
46. Think that I should NOT pursue a career as self-employed	1	2	3	4	5	6	7
47. Their opinion matters a great deal to me	1	2	3	4	5	6	7

48. If I would like to start up a business today, I would have access to the sufficient amount of financial capital.

- Yes Yes, because the amount needed would be very limited No

IF YES, please reply to question 49.

49. This financial capital would mainly come from...

- My own pocket My family My friends My network My employer The bank Other

I ...	Do not agree						Agree
50. Strongly consider setting up my own business	1	2	3	4	5	6	7
51. Am willing to work hard to set up my own business	1	2	3	4	5	6	7
52. Have been preparing to set up my own business	1	2	3	4	5	6	7

53. Gender

- Male Female

54. Age (in years)

[]

55. Exchange/international student Yes No

56. Do you have close family members (parents, siblings, uncles/aunts) who are self-employed? Yes No

57. Have you taken a course or training program that focuses on entrepreneurship / Self-employment in the past? Yes No

58. Have you participated in an extra-curricular activity that focuses on entrepreneurship / Self-employment? Yes No
59. How many years of part-time work experience do you have? []
60. How many years of full-time work experience do you have? []
61. How many years of full-time education do you have? [] (including elementary, secondary and tertiary level)
62. Have you, alone or together with others, started a business in the past? Yes No
63. Do you, by yourself or together with others, operate a business today? Yes No
64. What bachelor degree do you have? []
65. Are you trying to start a business for real as opposed to just evaluating an idea out of interest or as part of an academic exercise?
 Yes No If YES, have you initiated or completed any of the following activities?

(Check all that apply)

- | | |
|----------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 66. <input type="checkbox"/> Prepared a business plan | 67. <input type="checkbox"/> Received bank funding for your business |
| 68. <input type="checkbox"/> Organized a start-up team | 69. <input type="checkbox"/> Received government funding for your business |
| 70. <input type="checkbox"/> Looked for facilities/equipment | 71. <input type="checkbox"/> Applied for a license or patent, etc. |
| 72. <input type="checkbox"/> Acquired facilities/equipment | 73. <input type="checkbox"/> Hired employees for your business |
| 74. <input type="checkbox"/> Developed a product/service | 75. <input type="checkbox"/> Conducted sales promotion activities |
| 76. <input type="checkbox"/> Conducted market research | 77. <input type="checkbox"/> Registered your business |
| 78. <input type="checkbox"/> Devoted your full time to starting a business | 79. <input type="checkbox"/> Received a first payment/sale in your business |
| 80. <input type="checkbox"/> Saved money to invest in your own business | 81. <input type="checkbox"/> Applied for government funding for your business |
| 82. <input type="checkbox"/> Invested your own money in your business | 83. <input type="checkbox"/> Achieved a positive net income (income greater than expenses) in your
business for a single month |
| 84. <input type="checkbox"/> Applied for bank funding for your business | |

I would like to participate in the Danish Foundation for Entrepreneurship / Young Enterprise's longitudinal research project also after my graduation. Yes No

Email address: _____

Thank you for your participation!



Publikationer udgivet af Fonden for Entreprenørskab - Young Enterprise



Entrepenørskab fra ABC til ph.d.

Kortlægning af entrepenørskabsundervisning i det danske uddannelsessystem - 2009/2010

I rapporterne "Entrepenørskab fra ABC til ph.d." giver Fonden for Entreprenørskab - Young Enterprise et overblik over udbredelsen af entrepenørskabsundervisning i hele det danske uddannelsessystem fra grundskole til universitet.

Kan downloades på www.ffe-ye.dk - se under Videncenter



Entrepenørskab fra ABC til ph.d.

Effektmåling af entrepenørskabsundervisning i Danmark - 2010

Rapporten "Effektmåling af entrepenørskabsundervisning i Danmark" fra Fonden for Entreprenørskab - Young Enterprise (FFE-YE) dokumenterer, at entrepenørskab på skoleskemaet har positiv effekt på antallet af opstartsvirksomheder, indkomst og efterspurgte kompetencer.

Kan downloades på www.ffe-ye.dk - se under Videncenter



Entrepenørskab fra ABC til ph.d.

Kortlægning af entrepenørskabsundervisning på de danske universiteter - Efterår 2010

I Entrepenørskab fra ABC til ph.d. - efterår 2010 viser analysen, at der er en stigning på 10 procent i udbuddet af kurser med entrepenørskabsindhold på de 8 universiteter i forhold til efteråret 2009. Målingen viser dog ikke en tilsvarende stigning i antallet af studerende på kurser, der fortsat ligger på 3,3 procent af landets ca. 130.000 universitetsstuderende.

Kan downloades på www.ffe-ye.dk - se under Videncenter



Entrepenørskab fra ABC til ph.d.

Kortlægning af entrepenørskabsundervisning på de danske universiteter - 2010/2011

I 2010/2011 er andelen af elever og studerende, der modtager entrepenørskabsundervisning steget til 10 pct. I rapporten kortlægges undervisningen på de forskellige niveauer i uddannelsessystemet. På universiteterne er de 44 pct. af de entrepenørskabsstuderende kvinder.

Kan downloades på www.ffe-ye.dk - se under Videncenter - eller bestilles i hardcopy hos Casper Jørgensen, casper@ffe-ye.dk, så længe lager haves.